

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XV-ik évf.

November, December. 1880.

6-ik füzet.

BAJ VAN A TÁBORBAN.

Szép napok voltak azok — Aranjuezi napok, — midőn a mult százbeli encyclopaedisták hada mint egy macedoniai phalanx átronthatatlan és ellenállhatatlan csoportban vitték a támadást a nagy ellenség, az úgynevezett „superstitio“ — vagy a mostmár inkább értett kifejezéssel a „bigottság“ — megsemmisítésére. Az egyetértés, az összetartás tökélyes volt; a közös cél és közös eljárás biztosították a sikert és egyesek botlásai, sőt részletekben eltérő nézetei sem zavarták, mint az orgonában nem csökkenti a mixtura a harmoniát. Midőn Voltaire azt a bolondot mondta, hogy az Alpok magaslatain lelt őskori csigákat a Palaestinából hazatérő zarándokok hullatták el, a jobban értesült encyclopaedista sem ütközött meg rajta; mert hiszen a vakhit egyik hagyománya, az özönviz, volt vagy akart lenni megczáfolva vele. Midőn az encyclopaedia egyik derék oszlopa Diderot egyetlen egy leányát klastromban neveltette, az az ő magán, házi ügye volt, mi az encyclopaedia tekintélyét egy parányival sem csökkentette. Sőt a Rousseau „Confessions d'un vicairé Savoyard“-ja is csakfejszóválást, nem botránkozást okozott. A phalanx mindezek s ilyenek ellenére: diadalmasan haladt előre, mig elérte végállomását a convent decretumaiban. És mi volt a siker fő biztosítója? Véleményem szerint az, hogy a phalanx taktikája a tagadás vala. (Hiszen Mephistopheles sem bírja erősebben jellemezni a hatalmát, mint ezzel a nyilatkozattal: „ich bin der Geist, der stets verneint.“) — Positív elem nála csak a természet nyomozásával gyűjtött, rendszerezett és úgy a hogy felderített tények gazdag tárháza volt. Ez az alap, melyen nemcsak állott keményen, hanem mint a leterített Antaeus az anyaföldből újabb újabb erőt húzott, ha inait gyengülni érezte.

De ma másképp van. Az Aranjuezi szép napok elmultak s az encyclopaedisták epigonjai alig ha csak oly szerencsések is lesz-

nek, mint a Thebaei hét hős maradékai. A phalanx meglazult sorai, a benső meghasonlás az ügynek, legyen az jó vagy rossz, diadalt eszközölni nem alkalmasok.

Szóljunk kép és rejtvény nélkül. Tagadhatatlan, hogy nem csak a tudomány, hanem általában az irodalom, sőt az élet terén is foly, valamint folyt mindenha és folyni fog, míg gyarló emberek leszünk, küzdelem a két világ felett, melyeket röviden, de elég érthetőleg erkölcsi és testi világnak nevezhetünk. E kettő körül forognak, pörölnék, harcolnak a küzdő felek, kiket megint elnevezhetünk theologusoknak, philosophusoknak, természettudósoknak. Az irodalom és társadalom többi osztályai nem jönnek tekintetbe, mert ezek, a mikor és a mennyiben részt vesznek a küzdelemben, a mondottak uszályai-képpen szerepelnek. A valóban küzdő csapatok viszonyai a küzdelem főtárgyaihoz különböző és időszakok szerint változók. Vannak a három osztály tagjai közt monisták, kik a két világnak csak egyikét ismerik el, a másikról vagy semmit sem akarnak tudni vagy éppen irtó hadat üzennek neki s fogalmát is iparkodnak kiküszöbölni.

Vannak dualisták, kik nagyon különböző fokozatokban rendelik hol egymás mellé, hol egymás alá a két világot. No már az encyclopaedisták táborát alkotó természettudósok és a részöken álló philosophusok monisták voltak és miképp tartották fenn nézetöket eljárásukban, emlitém néhány szóval. A mostani természettudósokról a mult száz utolsó éveivel kezdve az időszakot, már nem lehet azt mondani. A szakadás közöttök, mind tudományok határai közt, mind a két világ irányában foglalt állásukban megtörtént és hová tovább szembetűnőbben mutatkozik.

Ime a természetrajz szellemi két hőse St. Hilaire és Cuvier, valamint tanítványaik és követöik közt heves vita keletkezett és folyt a felett, hogy vajon az egyenlőség, illetöleg a hasonlóság vagy ellenben a különbözőség elve legyen-e a főmérvadó a szerves alkatok vizsgálatában. Ez a vita tulajdonképp ma sincs bevégezve s még kevésbé eldöntve, csakhogy nevet változtatott és ma már az evolutionisták és creationisták közt, a fejlődés és teremtés feletti pör alakjában ismerjük. A szervesetlenek országában, a világosság anyagi vagy hullámmemü haladása szakította a conservatisták és progressisták felekezetére a physikusokat. Ez idő szerint az utóbbiak kerültek felül; de aligha Biot-val az utolsó conservativ szállott volna sirba és

hallszik, ha ritkán és nem nagy hatással az emanatiot pártoló szózat is. Ellenben fennálegész erejében az aether léte feletti vizálgodás és ha egy felől a nagy (talán felnagyzott) Humboldt S. mythusnak nyilvánította, másfelől a többség nélkülözhetetlenek tartja a fogalmát nem csak mint a világosságnak, hanem a villamosságnak is substratumául.

Nemrégiben történt jókora összeütközés egy oldalról Haeckel, másról Du Bois Reymond a németté vált francia és Virchow között. A támadó Haeckel volt, a ki miután megtanította magát Elohimot, miképp kellett volna teremtenie a világot, hogy ne leczkértette volna meg irgalmatlanul az ő két collegáját, a kik nem akartak mindenben egyetérteni vele? T. i. du Bois azt az egyetlenegy szót találá kimondani: „ignorabimus“! az az hogy vannak a tudománynak oly kérdései, melyeket feszegetni idő- és erőpazarlás, mivel nincs józan kilátás, hogy megoldani lehessen valaha. Virchow pedig azt nyilvánította, hogy a Haeckel-féle fejlődés elméletet véleménye szerint nem szükséges a közép- vagy épen elemi iskolákban tanítani. Haeckel mocskolódásaiból meg lehet tanulni, *quantae animis academicis irae*: mily rettenetes a természettudós az ő haragjában. De tanulhatunk egyebet is ez alkalommal. Többek közt, hogy ilyesmit a francia udvariasság az „encyclopaedia“ korában meg nem engedett volna. Es jegyezzük meg még, hogy az encyclopaedisták nem állították fel a tudományt bálványának, nem hirdettek a nevében dogmákat, mint a mai természettudósok és féltudósok tesznek. A dogmát nyomba kíséri a türelmetlenség, mely azok iránt legsanyarubb, a kik egészben véve a párttal tartanak és csak egyes részekben vagy árnyalatokban térnek el az orthodoxyától. Ez a türelmetlenség mélyebb önzés talajában gyökeredzik, mint az a mely e szárnyaló szavakra: *figulus figulum odit*, adott alkalmat. És mivel, mint feljebb említém, a *negatio roppant*, meghódíthatatlan terén tartózkodtak az encyclopaedisták és ott oly biztonságban érezték magukat, mint a *scythák* a sivatagaik közepette *fitymálták* Cyrus vagy Darius hadait, ellenfeleikkel szembe nem hivatkoztak dogmákra, hanem a józan észre (*sens commun*), melyre a modern természettudós kevesebbet ad, mint az ürességét *czikornyásságával* takaró *differentialis* vagy *integralis* formulára.

Mindezek hát a természettudósok táborában lazulás, gyengülés *symptomái*, melyeket most legújabbán is egy pár példa

szaporit s csak ezek eladására kérek még rövid idei türelmet.

Argyli herceg, cikksorozatot indított meg a „Contemporary Review“ című havi folyóiratban, melyet következő fővonalakkal vezet be: „A természet rendszere azt a benyomást teszi az elmére, hogy az egy egész. E benyomásnál fogva nevezzük azt világegyetemnek (Universum). E benyomásnál fogva, de rendje és szépsége képzetével élénkitve nevezték a görögök „Kosmos-“nak. Ilyes szavak alatt azt értjük, hogy a természet oly egész valami, melynek minden részei elváhatatlanul egyesítvők és kapcsolvók a legbensőbb, figyelemgerjesztőbb viszonyokban, melyeket nyomonni a vizsgálásnak és megérteni az észnek legmagasabb feladata. . . . Jó lesz ezt a benyomást a forrásáig nyomonni, hogy lássuk mennyiben alapszik határozott tényeken és mennyiben erősítik meg a tudomány legújabb felfedezései. Bizonyos az, hogy bármit tett vagy tesz a tudomány az embernek a természet egységéről való fogalma megerősítésében, nem keltette azt a ma ugynevezett tudomány. Jóval az előtt keletkezett az a fogalom, mint a mikor az oly értelemben vett tudomány született. Azaz, az eszme létezett, mikor a természettani ismeretek szerzését még nem tartották az emberi ész méltó foglalatosságának és ennek módszere és vivmányai rendszeresítve nem voltak. A theologia elébb sejtett kétségkívül valamit belőle. A természet egysége, eszméje legalább is egyidejű kellett hogy legyen az egy Isten eszméjével és még a kik az embernek az állatból származásában hisznek, azok sem bírják megmondani nekünk, mily korán keletkezett az egyistenűség tana. A zsidó irodalom és hagyományok, melyek legalább is a legrégiebbek közzé tartoznak, a legtisztább alakjában mutatják fel azt a tant és ugy adják elő, mint ős idők hagyományát. Annak a rejtélyes miveltségnek, melynek kelte sokkal megelőzte az Ábrahám korát, az emlékei hová tovább világosabban nyujtanak a zsidó hagyományokkal egyező adatokat. Egyiptom polytheismusában kész ösvényeket lehet nyomonni, miképp alakultak sok istenné egynek a tulajdonitmányai. Lesznek, a kik ugy tartják, hogy a természet egysége, eszméje megelőzte az Isten egysége eszméjét. Nem szükség vizsgálnom, mily rendben követték egymást, valamint azt sem, vajon a két eszme volt-é egymástól külön válva a történelemben. Elég az, hogy létezhetnek és léteznek is külön válva a mai időben. A természet egységét azok is vallják, kik egy élő isteni személynek tevékenysége eszméjét sokkal kevésbé szivellik“.

Mielőtt tovább mennék, megjegyzem, hogy a theologia méltányos megemlítése már magában is elég, hogy gyanussá tegye szerzőnket természettudós collégái nagyobb része előtt és még jobban elveszti bizodalumukat, midőn azt feszegeti, hogy a részletes nyomozások nem csak hogy kevésbé segítik elé a természet egysége mélyebb felfogását, hanem féltő hogy még útját is állják. — „A munka felosztása“, — írja továbbad, — a teendő munka bonyolodott voltával hovátovább inkább elaprózdódik, a vizsgálódás ezerfelé ágazik és mindenik szakma a viszonyok különfajú sorában éri végét. A chemicus az anyag elemi kapcsolmányaival van elfoglalva és szerkesztményegységet lel oly dolgokban, melyek más tekintetben merőben különbözők. Az anatomus az alkatra fordítja figyelmét és meszsziire elválaszt egymástól oly szerveket, melyek chemiai szerkezetöknél fogva azonosok lehetnek. A physiologust a szervek működése érdekli és úgy találván, hogy teméntelen, különböző alkatnak azon egy a működése, minden különbségeik ellenére azon egy név alá sorolja. Az összehasonlító anatomusnak a szerves alkatok részei viszonyos helyzetére van gondja; és ámbár látja hogy azon részek különböző teremtményekben igen különbözőleg működnek, azért mégis azonosoknak állítja és egy eszményi ős-typus egysége alá vonja. De ime nyomozók mindenike megnyugszik rendszerint az egységnek azon a külön nemén, melyre vizsgálódásai vezették és szemet huny a reá vagy felibe következő egység előtt. És így meglehet, hogy a „világ-egyetem“-féle szavakban s az egy Istenben való hitben tükröződő érzése a természet egységének, magasabb és teljesebb felfogása a természet egységének, mint a melyhez azok szoktak jutni, a kik a részletek fáradságos vizsgálásával vannak elfoglalva.“

Ujabb heterodoxia, melyet nem köszönnek meg collegái a nagy nevű természettudósnak.

Bévezetésében a természet egységét annak nagy és általános jelenségeiben keresi és leli szerzőnk. Tárgyalja — még pedig bírálóan — sorban a nehézséget, a világosságot, a meleget, villámosságot sat. melyeket most mind ezen egy értelmezésben szoktak össze foglalni: „a mozgás nemei.“ De írónk nem hiszi, hogy ez az értelmezés a természet egységének valódi és méltó kifejezése volna és még kevésbé hiszi azt, hogy az „élet“ fogalmát is abba a száraz definitioba lehessen beszó-

ritni. Újabb összeütközés a természettudósok ez idő szerinti nagy többségével!

Eddig tart az I. fejezet, melynek vázlatával, azt hiszem már is igazoltam állításomat, hogy csakugyan „baj van a természettudósok táborában“. Elég lesz, ha elmondom az eddig elé közlött további két fejezet czimeit: II. „Az ember helye a természet egységében“. III. Az állati ösztön az emberi elméhez való viszonyában“. (Itt megint borsot tör a h. ama természettudósok orra alá, a kik az ösztönt a „faj“-nak meggyűjtött tapasztalásából akarják kimagyarázni.)

Hanem lássuk már annak is egy mutatványát, minő ellenkiáltást keltett a táborban az Argyl h. eltérő nézete.

Foulerton, orvostudor, a „Journal of Science“-ben szemle alá fogván a szóba vett I. fejezetet, ellenvetéseit a következő nyilatkozatban foglalja össze: „1) Nincs megbizonyítva, hogy a természet egységében és a monotheismusban való hit általános volna; sőt ellene szól minden valószínűség; ellenben bő bizonyosság van arra, hogy a természet és természet feletti lények dualismusát hitte és hiszi az ember. 2) Minthogy minden eredmények özvege = minden okok özvegével, a mai napi világegyetem = akármelyik korábbi időbeli egyetemmel és ebben áll a természet egysége. A ki ezt megakarná czáfolni, annak ki kellene mutatni, hogy az eredmények özvege vagy több vagy kevesebb, mint az okok özvege, mi lehetetlen“.

Úgy adom, a hogy veszem és magam csak azt mondom hozzá, a mit Aesopus rókája az álarczról.

Az „élet“ fogalmára térve, azt az állítást veszi fel az o. t. ur, a melyet egy más tudós nyilvánított (Angliában), hogy „az élők és nem élők közt hézag tátong“ és felelete az hogy ilyesmit csak tudatlanság állíthat.

Vegyünk számba, utoljára még egy kis mutatványt, melyből sejtethni, minő egyetértésben vannak a természettudósok egymással. Egy másik o. t. Rob. Lewins, ily czimű könyvében: „Élet és elme, vagyis a modern orvosi tudomány alapja“, tiz állítmányt bizonygat, melyeknek a vastagja:

3) A természettudománynak szoros kötelessége közzé tenni minden eredményt, bár mennyire ütközzék is össze a korabeli előítéletekkel.

4) A természettudomány mindennapivá tette 190 év óta azt az axiomát, hogy a világegyetemben minden dolog változ-

hatatlan törvény szerint foly. Ez az axioma gyökerestől irtó mindennemű vallásra nézve.

5) A világ öröktől fogva való és örökké tartó. Soha semmi sem teremtett, semmi el nem vezett. Kezdet és vég nincs. Csak a formája és állapota veszendő a dolgoknak.

6) A világegyetem mind időben, mind mekkoraságban határtalan. Az anyagnak nem lehet határa, mert az idő örökkévalósága és az űr mérhetetlensége kölcsönös viszonyban vannak egymással.

7) Az úgynevezett „személyes Isten“ csak az emberi agyvelő bálványja, a tudomány előtti ember fattyuhajtásu szervezete, felruházva az ember tulajdonítványaival és szenvedélyeivel, — egy maradványa a fétishismusnak . . . Teljes atheismus azonban nem postulatuma a tudománynak, mint a mely tartózkodik megtámadni a világtervezet világos bizonyosságait vagy egy ismeretlen, megfoghatatlan, értelmes első ok létezését“.

E szép dolgok bírálója, mint mondja „tér hiánya miatt, nem elegyedik megvitatásokba, csak az 5-dik állitmány ellen van kifogása.“

„Minden természeti erők“ — azt írja le — sulyegyenre törnek (tend), s mihelyt az beáll, minden életnek, minden tevékenységnek, minden mozgásnak meg kell szűnni.

„Planétáinknak ki kell lassankint száradniok, mint a hold hogy ki van és kétségkívül beléhullanak a napba.

„A nap, mely a legderekkabb tekintélyek szerint már el-töltötte élte javát, ki kell hogy égje magát s ez ellen nem segít, se az említett tüzelék, sem a mechanikai mozgás átalakul-tából származó hőség.

Még a napok egymásba hullása sem veheti örökre elejét a végnek.“

Melyiknek higyük már a kettő közül?

A jeles munkát nem az író, hanem más valaki adta ki „Thalassoplektos“ álnév alatt. Ez egy toldalékban, melyben a munkát magyarázgatja, kikél a tudomány-tények nyomozói, a research emberei, sőt általában a tudósok és irodalmárok ellen. Beszél az élet embereiről, t. i. szerinte, a földesurakról, huszár tisztokról s így folytatja: az ilyenekhez a savant-okat, és literatusokat egy pillanatig sem hasonlíthatni. A specialistának, — bár mily nagy ember is a maga szemében —

épíciér-életéhez hasonlítva, iszonyu magasságban áll a falusi nemes ember, az előkelő papi ember s egy jól táplált, megelégedett földész élete.

És továbbá: „A tudósok (savans) halmozhatnak felfedezést felfedezésre, míg mint Faradayval történt, valódi dühvé válik náluk a felfedezés vágya; de az ily törekvésekre merőben reászánt élet célját vesztette, és mint példaadás tényleg árt a társadalomnak. „Faust“-nak egész feladata, hogy kimutassa, miképp bontakozik ki egy felsőbb rangu elme, egy tökélyes ember, elmélkedő foglalatosságokból tevékenyekre, a könyvtárból, muzeumból, csillagdából colossalis művek végrehajtására. Ama Faraday-féle tudósok, kik pedant módra vannak beléböszülve elmélkedő foglalkozásukba, alsó rendü elmék, mint Wagner a famulus a Goethe nagy tragoediájában.“

Meg kell vallani, hogy meglepő, sajtóságos magyarázata a „Faust“-nak, a milyenre „Thalassoplektus“-on kívül még senki sem bukkant!

Denique, így foly a dolog a természettudósok táborában.

Dr. BRASSAI SÁMUEL.

SZELLEMI OMNIBUS. *)

E czimet látták már önök egy igen pikáns magyar könyv homlokzatán — nem ösmeretlen hát önök előtt — s mert ezt merészkedtem én is feltűzni fölolvadásom homlokzatára, gondolhatják, hogy fölolvadásom is a pikánteriák láncolata fog lenni. Nehogy azonban csalódjanak, előre jelzem, hogy az én omnibusom egy olyan szellemi kocsi akar lenni, melyben a felsőbb és alsóbb régiók vallásos eszméi entre-fizetés nélkül is beülhessenek. Passagereim tetszés szerint utazhatnak hosszabb vagy rövidebb statioig; tetszés szerint ülhetnek és szállhatnak omnibusomba be és ki: én az egyéni szabadságot felettébb respectálok.

Azonban sietnem kell szellemi buczéfalusaim befogásával, mert ime egy vaskos „matéria“ omnibusom felé közeledik. Ez uraság a Büchner fia, neve: „erő és anyag“ — van-e ki e nevet nem ösmeri? Szellemi gyermeknek neveztem volna, de szülő apja tagadja a szellem lételetit s így ezt a szellemi gyermeket — szellemtelen materiának kell bejegyeznem az utazók névsorában. Származására nézve német, azonban, mint kosmopolita, az egész világot hazájának tartja. Magyarországon most másodízben lát napvilágot. Németországban azonban már tizenegyedízben, és ebből következtetve, a sört hörpölgető német tizenkétszerre istentagadóbb a tüzbort ivó lángvérü magyarnál . . . mert hát tudni kell, hogy a Büchner uram fia vallására nézve — istentagadó. Hittelvei a következők: „erő és anyag egymástól elválhatlan, minek kövtkeztében: az Isten és lélek fogalom minden dogmatikus körülírásaival együtt merő abszurdítások . . .“

„Világkormányzat, czélarányosság, okszerűség, rendszer, szabadakarat, lélekhalthatatlanság stb. . .“ szóval mindaz, mi az Isten és lélek fogalom okozatai gyanánt tekinthető: mint fixideák szerepelnek vagy a könnyenhívők, vagy a bolondok agyszervezetében . . .; de ezek helyett, mint positiv igazságok

*) Felolvasatott a maroskőri unitárius egyházak idei gyűlésén.

megdönthetetlenül állanak : „anyag és erő halhatatlanság ; anyag végtelenség és méltóság ; természeti törvények változhatatlansága és általánossága stb. . .“ — és az ily tényleges igazságok koronájául : „az önnemzés — generatio aequivoca . . .“

Ugy-e, pompás egy hitelvi vannak az én Büchneremnek ? ! méltó egy istentagadó bölcsességéhez ! . .

Mig elvei elriasztanak, modora oly megnyerő, oly behizelgő, hogy az ember örömet társalog vele. Allításainak megbizonyítására recitálja az ösmeretek és tapasztalatok egész kincstárát, és oly rábeszélő modorral, hogy az embert csaknem magával ragadja és akarata ellen materialistává teszi. Különösen egy mesterfogással él, mely a nagy közönség előtt ritkán téveszti el hatását ; s ez abban áll, hogy az ellenvéleményüeket gyenge elméjüeknek, ábrándozóknak, tudatlanoknak nevezi, tudván, hogy e nevezetek közül az ambitio egyet se ohajt elfogadni, inkább a Büchner táborába csap föl — csak a szellem gárdistái maradnak a régi táborban. A nagy közönség könnyen hajlik a divat felé : az anyaghivés pedig a mai napság nagy divat ! . . Ruha vagy elv : a legtöbb embernél mind egy ! A nagy közönség rendesen a más fejével szokott gondolkozni : ha egy liba iszik, a többi is utánna iszik. . . Nem csoda, hogy Darwin a majmoktól származtatja az emberi nemet, mert valóban majomi utánzó tehetség az emberben legtöbb van.

Szép is az a majmokkal, ökrökkel való atyafiság ! aztán mi tagadás : gyakorlati oldala is megvan ! . . példa reá a vegetáriánusok serege, kik az oktalan állatokkal való vérrokonság következtében — a hús evést bűnnek, barbárságnak tartják. A másik gyakorlati oldala meg abban rejlik, hogy az állatok hálózatos fejlődésében : az emberi-nem eredetére vezet.

Minő kényelmes ez a generatio aequivoca az emberi-nem előállításának kitudására !! . A természet teherbe ejti önmagát és előáll a primitív állati élet és ez majd lánczolatosan, majd hálózatosan fejlődve, föl a majomig, attól, mint a háló utolsó lánczszemétől, születik az ember.

Hát nem könnyebb-e elhinni ezt az önnemzést, mint a teremtést ? ! Könnyebb a kinek könnyebb, de nekem Úraim ! valahányszor a lánczolat és hálózatos fejlődésre gondolok, mindig Brassai bácsi az a tréfás megjegyzése jut eszembe : hát melyik fejlett előbb : a tyúk-e vagy a tojás ? ! . .

Az anyaghivők a keresztény philosophusokat gunyolják

egy mindenható rendező erő föltételezéseért, ki a mindenségnek létoka, fentartója és igazgatója, s im, az anyaghivők is gúnyolódó ajkaikkal elnémulnak, kutató bölcsességükkel elrekednek a kezdő ponton, és hogy tudatlanságuk hinárból szabadulhassanak: az önnemzést hívják segítségül; pedig, hogy a természet önmagát teherbe ejtse és szerves természetete daczára szerves valóságokat szüljön: megfoghatatlanabb előttem, mint egy mindenható és bölcsességgel bíró rendező erő öntudatos alkotása.

Az „omne vivum ex vivo“ dönthetlen igazsága az önnemzést nevetséges dolognak mutatja.

Hogy a hol lég, hő és nedvesség összeműködnek, ott gyakran pár pillanat alatt egész világa fejlődik ki azon nevezetes és sajátos alaku állatoknak, melyeket az alékoknak nevezünk: valóságos igaz!... De ebből még nem következik, hogy mind ez a generatio aequivoca törvényén létesül, sőt Vogt kísérletei épen az „omne vivum ex vivo“ alaptörvényt emelik érvényre az ázalékok előállításánál is. Szerinte: „Destillált víz működhetik össze oly levegővel, mely láng felé tartott üvegcsőn vezettetik össze: de ázalékot soha nem eredményez.“ ...

Azok a puhányok is, melyek az emberi és állati testben élnek, nem az önnemzés törvényén nyernek lételt, hanem petéik, tojásaik étellel, itallal, levegő beszívásával a testbe hatolnak s ott kifejlődést a ként nyerhetnek...

A Büchner önnemzési theoriája oly ingadozó lábakon áll, hogy ez a legerősebb támadása az isten-eszmével szemben: önmagától összeomlik; pedig a lenne a legnagyobb érvágás az istenhivők tanán, ha bebizonyítható lenne, hogy az Istenre szükség nem volt, nincs és nem is leend, mert a természetben minden az önnemzés által vette kezdetét, önerején áll fönn és rendezi magát örök változásaiban. Ez pedig, az én hitem szerint, sohasem leend bebizonyítható! Haladjon bár a természet-tudomány zenith pontjára: lesznek határok örökre, melyen túl az emberi gyarlóság nem emelkedhetik, a legmerészebb szárnyalás mellett is. Ilyen a létel kezdete! melynek elgondolásán ezer bölcs elme is megőrülhet, de mégis, mindkét részen csak emberi botorkáló föltevés, okoskodás lesz a végeredmény és nem több, vagy Madách szavaival:

„A tébolydába kerül sok közülök,
Sok visszaretten, révb en egy sem ér!“

Mindkét tábor okról-okra emelkedik, míg egy erőre talál. Az egyik az erőt nevezi Istennek, a más pusztán az anyag erejének. Az egyik szerint e fő erő teremtése öntudatos, a másik szerint kényszerült... Az egyik szerint ez erő önálló, — de mint világrendező, áthat minden s e mindenüttjelenvalósága törvényt ír az anyag elébe, a másik szerint, ez erő: az anyag egyik elválaszthatatlan része s e kettőnek t. i. az erő és anyagnak öntudatlan egymásra hatása, a mint teremteni kényszerült ezt a gazdátlan mechanikai alkotványt — ép úgy kényszerülve van fentartani is minden világhormányzás, czélarányosság, okszerűség és rendszer nélkül — amolyan hübele Balázs módjára!

Ám gnyolódják Büchner uram s nevezze bár, satyrikus nyelvével, az ostobák babonás rajongásának, a tudatlanok álomlátásinak (saját szép szavai) a mindenségben látható világhormányzást, czélarányosságot, okszerűséget és rendszert: én mégis ezekkel a rajongókkal és álomlátókkal tartok, mert a józan észszel inkább megegyeztetetőbb ez állomlátók, mint a Büchner állítása.

Azért, mert Büchner, mint orvos, több nyomorék és csodás szörnyszülötteket látott — azt következtetni abból — hogy Isten nincs (?), mert ha lenne, mint kinek minden alkotása tökéletes, tökélytelen dolgot nem alkothatna, .. s mint mindenhatónak: ereje is lenne elkezdett alkotását tökélyesen bevégezni: oly merész következtetés, mint az, ki azért, mert egy bizonyos helyen a jegezesedést megakadályozva látta, természetes ok következtében, azt merésznél állítani: hogy jegezesedés nem lehet s következőleg törvénye sincs. Sőt épen ellenkezőleg a Büchner által látott szörnyszülöttek is az öntudatos Isten létéről tesznek bizonyosságot, mint ki minden dolgok elébe törvényt szabott, hogy minden oknak okozója legyen. Azért, mert a vakondok kukacot keresve a föld alatt egy fejlődésben levő virággökyeret megsértve, a virág alaktalanul fejlik ki, vagy mert a kapás a fejlődő tengeri szárát kapájával megvágja s ez által azt üszkössé változtatja — azt következtetni ebből, hogy nincs Isten, mert a tökélynek tökélytelen alkotása nem lehet: észficzamult tulvitt következtetés. Ily egyszerű természetes okok folynak be a szörnyszülöttek előállásánál is.

Hogy Büchner uram török szakad, az Isten eszmét s a lélek lételét akarja kifecszamult következtetésekkel is megdönteni s mint egy circus viciosusból ezekből kitérni nem akar, igen természetes, mert míg az Isten és lélek létele meg nem döntetik, mind addig az anyaghívők minden kutató bölcsessége meddő hiábavalóság, nevetséges erőlkedés, mert az emberi értelmet tanaikkal sem megnyugtanni, annál kevésbé meggyőződésre bírni nem fogják.

De halljuk csak tovább mit mond Büchnerem a lélek önállóságáról?!

„— Az önállósággal bíró lélek merő ostobaság! Az egész embertan folytonos bizonyosága az agy és lélek összetartozóságának és mindazon badarságok, melyeket a bölcsészeti lélektudósok annak bebizonyítására, hogy az emberi szellem önálló és anyagi állagától független, mindekkorig felhoztak, a tények halmazával szembe: egészen értéktelenek. Szerinte a lélek nem egyéb, mint az életerőnek az agyállomány szervezetével való összeműködése; mert ugyanazon erő, mely a gyomor által emészt, az agy által gondolkodik. Az agy zsiradékokban rejlő villanyban van a gondolat erő: villany nélkül nincs gondolat s a kik ezt nem hiszik, azok tudatlanságuknak adják kiáltó bizonyítékát!“.

Ily drastykus nyilatkozattal szembe, az ember alig mer ellent mondani; de lentebb önmaga mond ellen önmagának, ugyanis azt állítja: az agy szabad tevékenysége öntudat, teljes öntudat nélkül nem képzelhető s nem választ ki anyagot, hanem erőt“ . . .

Ugyan kérem édes Büchner úr! hogyan lehetséges ez?.. hiszen ha erőt anyag nélkül nem képzelhetünk, miként mondhatja ön, hogy az agy szabad tevékenysége nem választ ki anyagot, hanem erőt. S ha viszont az ön állítása szerint csakugyan igaz az, hogy az agy szabad tevékenysége anyag nélküli erőt választhat ki: miként állithatja azt, hogy az anyag az erőtől elválaszthatatlan? S ha viszont az erő az anyagtól elválasztható, miként tagadhatja a lélek önállóságát? . . . S ha az agy szabadtevékenysége teljes öntudat nélkül nem képzelhető, kérdem: a test anyaga vagy ereje bír-e öntudattal?! . . . vagy ha ez az öntudat az anyag és erő összehatásának eredménye:

a világegyetem végtelen anyagának és erejének összeműködése — miértne lenne képes, a roppant összeműködés szerinti öntudatot eredményezni?? . szóval magának Istent teremteni!!!!.

Mi az édes Büchner úr?! . ön mozgolódik, mosolyog, fejét rázza és „omnibusomról“ leszállani igyekszik? Legyen akaratja szerint. Isten Önnel, csak arra figyelmeztetem a bucsuvétel végpillanatában — vigyázzon irományaira és legfőképp koponyájára, nehogy vagy egy bölcsészeti lélektudós villanyvezetőt helyezzen könyveire és koponyájára és agy zsiradékának villanyos gondolatai a sodronyon tova repülve — kivájt belüli üres tökhöz hasonlóvá válják az istentagadó villanyos koponya.

* * *

Hát ez kicsoda micsoda, ki omnibusomra felülni készül? Férfi léteire bajusza lemetélve; himzett asszonyos ruhában; fején három csucsu sipka; kezében horgas bot és egy rettenetes nagy kulcs — mintha a menyország, vagy — úram bocsá . . . — a pokol kapussa lenne. Tudja a manó kicsoda, micsoda, nekem kötelességem fölvenni, mert az omnibus azért omnibus, hogy arra minden ember fölkapaszkodhassék. . . .

Hát izé?! . Kicsoda csak urasága? hogy jegyezzem bé az utazók névsorába.

Micsoda? . . Péter utóda? . . A menyország kulcsának őre? . . Az atya, fiu és szentlélek Istenségeknél egyetlen egy csalhatatlan szolgálója? . . Az egyedüli üdvözítő hit feje? . . . stb. stb. . . Szóval ez az uraság Büchner Uramnak éppen elmentéte. . . Hja! a végletek találkozni szoktak.

Az még az egy Istent is megtagadta, ez háromról tesz bizonysgot. Az ostobának nevezte, a ki csak egyet is hisz, ez máglyára való eretneknek, a ki a három előtt nem hajt térdet. Az még a lélek önállóságát is megtagadta, ez testi feltámadásról, szárnyas angyalokról, közbenjáró lelkekről, szentek csodatevő ereklyéiről, purgatoriumról, emberi csalhatatlanságról és oly csodákról discurálgat a maga kizárólagos csalhatatlanságával, hogy az ember hajszála feláll, már tudniillik, ha van hajszál a koponyáján és nem kopasz, mint a vizen vasfejszét usztató Elizeus próféta!

Mig ő szentsége a szentek ereklyéinek csodatevő erejé-

vel álmadozik s anathemainak megtompult menyköveit hegyezgeti az állítólag Jézustól örökölt csalhatatlanság küszürújén, mely bizonyára a zabhegyezésnél mulatságosabb: — mi addig ez álomlátásokkal szembe mondjuk el meggyőződésünket a világ legnagyobb reformatoráról, a keresztény hitirány mesterről, a Jézusról.

* * *

Jézus politikai személy: feltünésének első lépése itt kezdődik és így ő történelmi alak.

Az ő magasztos elveinek több sarkalatos pontját, már ő előtte élt nagy szellemek hirdették, mint például a lélekhatalatlanságot Sokrates, de a kiknek elvei azért nem okoztak nagyobb változásokat a társadalom rendjében, részint, mert az emberiség azokra még nem volt megérve, részint mert az elvek hirdetőinek egyénisége sem vallásos nimbussal, sem politikai ábrándokkal nem volt körül szőve. Nemzetekre, vagy világra kiható vallási nagyobb változások — politikai mozgalmakkal összevegyülten szoktak föllépni rendszeren. . . Mózes, Mohamed, Luther, Dávid Ferencz s más vallás reformatorok példái fennebbi állításaimról tesznek bizonytságot. . .

Jézust már bölcsőjében politikai dicsfény övezte! . . Zsidóország a római vasjárom alatt nyögött. A tetrárkák zsarnoksága elviselhetetlen volt. E jármot megtörni, a tyranismusnak véget vetni legfőbb törekvése volt a nemzetnek. Véres harczokat vívtak, de sikertelenül. E meddő küzdelemben egy jóslat került felszínre: születni fog Dávid nemzetségéből egy próféta, ki ezeréves uralkodást fog felállítani, a régi fényvel, a régi dicsőséggel. . . Mi természetesebb tehát, hogy a jobb jövőért rajongó nép politikai ábrándból származó mystikus vallásossággal üdvözölte a Dávid nemzetségéből született csecsemőt. Hogy ez nagy befolyással volt arra, hogy a kisdéd gyermek nevedjék lélekben, Isten és emberek előtt való kedvességben: lélektani igazság.

Nincs ugyan megemlítve a történelemben, hogy Jézus minő idegen nyelveket értett nemzete nyelvén kívül, de hogy legalább latin és görög nyelven érthetett: feltehető Zsidóország akkori politikai és társadalmi viszonyainál fogva; de ha ezek közül egyiket sem értette volna, azon esetben is, az említett nemzetek miveltségéből sokat elsajátított,

a hogy mondani szokták: a levegő beszívásával. Annyi tagadhatatlan, hogy képzett, mivel ember volt, a vallás dolgaiban pedig a tökély magaslatán állt. Mint képzett ember korán átlátta, hogy azon várakozásnak, melylyel egykor bölcsőjét körülvették: meg nem felelhet; mert a colossalis római birodalommal szembe forradalmat támasztani: örültség lett volna. Ő tehát a felszabadítás nagy művét a megromlott társadalom újjáalkotásával kezdte meg. Lassubb, de biztosabb volt, mint az előbbi. Az idő is kedvezett. Róma erkölcstelensége — óriási birodalma majd minden tartományaira káros következással hatott ki, mi a jobb lelkekben undort szült és örömmel üdvözölték Jézus erkölcsi fölépését... Ő tehát valóban az idők teljességében született. De mindezek mellett tagadhatatlan az, hogy a zsidó nép benne, nem az erkölcsi élet megteremtőjének profétáját, hanem a Dávid nemzetségéből származott politikai személyt bálványozta; mi megtetszik abból, hogy a hegyi tanítás alkalmakor is elakarta ragadni, hogy királylyá tegye a jóslat szerint. Politikai személyisége juttatta a keresztre is. A farizeusok, mint nemzeti párt, gyűlölték, mert rajongó politikai ábrándjaiknak Jézust megnyerni nem tudták; a hatalom félt tőle, noha Jézus világosan kimondta, hogy az ő országa nem e világból való... Keresztre vonták s még keresztje fölé is ez iratott: ez a zsidóknak ama királya!..

A főpapok e felírásért nehezteltek, de Pilátus elutasította őket e kifejezással: „a mit megírtam, megírtam!.. Pilátus ezzel: ama királya, — az ezeréves országlásról népmonda hatását akarta gyöngíteni, hogy egy jobb jövőnek még reményétől is megfoszsza a zsidóságot.

Ha nem lett volna Jézus politikai személy: magasztos elvei aligha többre becsültették volna kortársaitól, mint a Keresztelő János és a Garizim hegyén élt proféta tanításai. Nem akarom én ezáltal kisebbiteni a Megváltót, csak azon meggyőződésemet fejezem ki ezáltal, hogy politikai személyisége és nem elvei vonták előrendin ő hozzá honfitársainak rokonszenvét, és hogy politikai személyisége keltett figyelmet a messze tartományokban is, elannyira, hogy a zsarnokság miatt hazájokból kibujdosott zsidó bölcsök gazdag ajándékokkal a gyermek Jézus tiszteletére jönnek a lángoló honszeretet fényes csillagától vezérelterve.

Jézus azonban nemcsak politikai személy s így történelmi alak, hanem egyszersmind fejlődő is, az idő viszonyaival együtt.

Miként már fennebb röviden körvonaloztam: a nép Jézust, mint politikai egyéniséget tekintette, csak a pünköszt ünnepe után a Péter hatalmas szónoklatára kezdette, mint új elvek hirdetőjét tisztelni. Ime, e rövid időköz alatt is, mennyi fejlődésen megy át a krisztusi fogalom. A nép azonban a megtérés után sem tudott kibontakozni hosszas időig a régi szokások, balfogalmak, téveszmék, babonák, a régi vallás ferdeségeinek nyügeiből; s bár érzeke a Jézus elveihez vonzotta, de annak valódi szellemét nem értette, felfogni nem bírta, annál kevésbé az életbe megtestesíteni. Mindazon téves ferdeségeket, melyeknek szemüvegén a nép a régi vallás hitformáin prófétáit tekintette, mint például isteni származás, tűzszeke-renni menybe ragadtatás, csodatételek stb. Jézusra is átvitte s ezáltal az új vallásba a régi pogány hitelveket is átplántálta. . . . Így vette eredetét azon mondakör, mely Jézust a szentlélektől származtatja, halottaiból testileg föltámaszsa, s végül fényes felhők ködében menybe ragadtatja.

Pál apostolnak magasztos levelei sem voltak képesek a valódi Jézust kartársaival megértetni, sőt még a tanítványok között is különböző felfogásra találunk. Nem csoda tehát, ha a keresztények között is a különböző idők különböző hitelveket állítottak fel Jézusról. Luther, Kálvin és Dávid Ferencz, e világra kiható vallásujítók is, más meg más meggyőződéssel valának Jézus felől. De annyi áll, legalább az én meggyőződésem szerint, hogy Jézus a tisztultabb fogalmak aerájában tisztultabb alakban áll előttünk, szóval fejlődik. Nem azt akarom én ezzel mondani, hogy Jézus hitelvei lényegökben változtak, mert azok úgy maradtak, a mint voltak, miként Jézus az ő nagy lelkében felfogta, hanem azt: hogy Jézus tantételei folyton fejlődő emberiséget kívánnak, mi megtetszik ama mondásából: legyetek tökéletesek, miként a ti menysei édes Atyátok, és a szerint, a mint az emberiség fejlődik: fejlődik Jézus is igazságának nagyságában az emberi értelem előtt, azaz: mind tisztábban, fejlettebben lesz valósággá azon cselekvő tudomány, melyet hirdetett, s melyért kész volt elvérzeni a keresztfán.

Igaz, hogy a darwinismus, büchnerismus mai napság mind-

inkább kezd lábra kapni és sokan a kishitűek közül félnek, hogy általuk a keresztény vallás s a tisztultabb jézusi fogalom van megtámadva. Csalódnak. Én ebben is a fejlődő krisztusi fogalmat látom: a szabad vizsgálódás most kezd életet nyerni: a betű megöl!... a lélek elevenít!!... A vallás célja nem lehet — vak hit, mely megelégedjék teljesülhetetlen ígéretekkel; boldog lehessen meggyőződés nélkül... A vallás célja: mind e földi életre, mind a jövőre nézve oly összhangot létesíteni a szív és lélek nemesebb vágyaiban és küzdelmeiben, mely itt boldogít, ott a halhatatlanság koronáját szerzi meg számunkra. A vallás alapja csak a való lelkiismeret meggyőződése lehet szabad vizsgálódás és nem vak hit által.

Galileit a fejletlen jézusi fogalommal akarták elhallgatatni; ma már a fejlettebb jézusi fogalom tért nyit Darwinnak, Büchnernek a szabad vizsgálódásra: mindeneket megpróbáljatok s a mi jó, azt tartsátok meg.

A darwinismustól, büchnerismustól nincs mit félni a jézusi hitelveket: ezek az emberi társadalom alapföltételei. Mig ember él és társadalom lesz: a jézusi elveknek is élniök kell, mind fejlettebben a fejlődő emberiséggel. A fejlődő emberiség a világszabadság felé gravitál, — a keresztény vallás pedig a világszabadság szegletköve. Láthatatlan halálos ellensége a tyrannismusnak és szolgaságnak, egy oly szellemi hadsereg, mely a felvilágosultság fegyverével harcol és harcolni fog mindaddig, minden vérontás nélkül, mig az egész emberiséget meg nem győzi a testvériségről; ekkor leomlanak magukra az embert embertől elválasztó Jérikó-falak... s a nemzetiségi, vallási fajgyűlölség csoda-szörnyei, e rabbilincs készítőklypszai a rabszolgaságnak meg fognak halni és következik az aranykor: a világszabadság. Én hiszek az emberiség ez eljövendő boldog korszakában, a mult nagy eseményeinek tanulságaiból kiindulva. A keresztény vallás a mint az öntudat első sejtelmeivel a népekben a szeretet szivhurjait megpendíteni képes volt s ezáltal a kasztrendszer mohosult oszlopai összedüledeztek, úgy fogja majd a teljes öntudatra ébredéssel a tyrannismus szüette trónusát ledönteni s a valódi keresztényekké lett fejedelmeket arra lelkesíteni, hogy átokkal terhelt koronáikat sajátkezüleg törjék szilakba a világszabadság gránit talapatán.

RÉDIGER GÉZA,
szabédi unitárius lelkész.

A CSALÁDI NEVELÉSROL.*)

A nevelésben család és iskola többnyire versengenek egymással az elsőség felett. Mindenik féltékenyen őrzi a maga jogait, s nem enged belőle a másinak. A szép és jó eredmények: mindenikéi, a rosszakért: kölcsönösen vádolják egymást. És, ha a perben a közvélemény lépik fel bírónak, többnyire párt állást foglal el a szerint, a mint egyik, vagy másik fél informál hamarább, mert mindeniknek van elég felhoznivalója: a másikkal szemben.

E versengésben mindenik fél veszít a maga tekintélyéből, de legtöbbet veszít a mindkettő által elérni óhajtott közös cél. Épen ezért fődolog, hogy a gyermeknevelésben család és iskola egymással jó barátságban élő értelmes munkások legyenek, a kik a legdrágább vagyonnak a gyermek lelkének és szívének mivélésén, és a legfontosabb célznak: jövőendő boldogságának megalapításában, a társadalomra és az emberiségre nézve hasznossá tételében egyakarattal és egyértelemmel munkálkodjanak.

E nagy munkának végrehajtásában minden teendőjük közös ugyan, még pedig annyira, hogy a határt megvonni közöttük lehetetlen; de azt mégis ki lehet mutatni, hogy a teendők közül melyikből esik az egyikre vagy a másokra a nehezebb, fontosabb rész.

És ha az osztályt már csak ennyiben is végrehajtjuk, azonnal kitünik, hogy a tulajdonképeni nevelésben mégis első helyen áll a család, mely ha elmulasztja a reá eső részt elvállalni, bizony nagyobb kár esik a jövőendőben, mintha az iskola mulasztja el teendőjét.

Ez az igazság önkényt foly a két munkásnak természetéből, mert ugyanis a család pótolhatja az iskolát, de az iskola a családot soha.

A fennebbiekből azt hiszem meggyőződhetett mindenki arról, hogy én most nem a theoriák szépen szóló hegedűjét fogom meg-

*) Felolvasatott a torda-aranyosmegyei tanító-testület 1880. nov. 4-ikdi nagy gyűlésén.

húzni, s nem a tudományos nevelésről akarok szólni, hanem a praktikus nevelésről, a hová oda tartozik a gyermeknek nem csak a lelke és feje, hanem a szive és a keze is.

Valóban nem az a czélom, hogy azt mutogassam, miképpen lehet egy gyermekből poetát, philologust, matematikust vagy botanikust nevelni, Miltiadest és Aristídest formálni; ez leginkább az iskola dolga levén, nem volna olyan közérdekű, mintha azt mutatom meg, miként lehet belőle a szó valódi nemes értelmében véve vallásos, életrevaló s ennek következtében becsületes közhasznu embert formálni, a mire közvetlen a családnak van befolyása.

Ha az iskola elvétné is a maga dolgát, s a fiúból nem lenne poeta vagy matematikus, vagy a történelem kimagasló alakja, az bizony nem olyan nagy baj még: lesz másból. — A társadalomnak nincs érezhető kára benne. De vétse csak a család el a maga dolgát s legyen a gyermekből hitetlen, dologkerülő vagy épen ártalmas ember: a kár a mi az emberiségben esett kiszámíthatatlan. És ha az iskolának ennek hiányain kellene felépíteni lelkében a tudomány diplomát: nem a becsület lenne oltára annak soha.

Épen azért tehát a gyermeknevelésben, mindig az utóbbi rész álljon szemünk előtt első sorban, annyival is inkább, mert ez mindenki által felhasználható közös vagyon, az előbbi pedig már némileg a kizárólagosság színét viseli magán, a mennyiben ahoz mód és tehetség kell s különösen ez utóbbi tényező nélkül a dolog forcirozása még káros is.

Mellőzzük tehát most azt egészen s maradjunk csak szorosan a mellett, miképpen lehet a gyermeket vallásossá, életrevalóvá s ezek következtében a társadalom hasznos tényezőjévé nevelni.

Vallásossá, minő középkori felfogás, mondja a modern tudós, az már lejárt.

Vallásossá! az az én dolgom, mondja az egyház.

Ha a vallásosság alatt felekezetiséget értünk, mind a ketőnek igaza van.

Nekem a felekezetiséggel semmi közöm. Előttem a keresztény vallás, midőn nevelésről beszélek, nem formákba öntve, békókba verve áll, hanem tisztán, szabadon, üdén, mint az életnek vize, mely megelevenít.

S hogy ezt tegyük a nevelés alapjául, arra feljogosít min-

ket a történelem, a mely erősebb és jótékonyabb nevelő eszközt az emberiségre nézve még eddig fel nem mutatott; s feljogosít a mindennapi tapasztalás is, a mely a kétségbeesések és kislelküések ezer példáját vágja naponként szemünk közé a társadalom minden rétegéből, melyeket úgy látszik, nem tart hat fel a tudomány, a mely elég erős arra, hogy a természet s annak erőit megismerje, s azokat az emberi kényelem eszközeivé kényszerítse, de arra nincs elég ereje, hogy az embert maga magától megoltalmazza.

Komoly hozzászólása van a dologhoz még az édes anyának is, a ki azt mondja nekem, hogy igazad van, de tudom én azt nálad nélkül is. Fiam még nincs három éves: imádkozással kél és fekszik; leányom még nem töltötte be a nyolcz évet s már mind a tiz parancsolatot tudja. — Jó édes anya! ez mind szép s hiszem is, hogy az eredmény nagy fáradságodba, gyermekeidnek pedig sok könnyébe és keserű órájába került, de a dolog lényegére még ezzel semmit sem tettél. Tégy egy kísérletet, s ne mondasd el velök a megszokott imádságokat csak három hétig s meglátod, hogy minden vallásosságukat elfelejtették gyermekeid. A mig megnőnek sokszor újra kell kezdened a tanítást s mégis husz, huszonöt éves korukban édes keveset, vagy épen semmit sem tudnak belőle; pedig az volt a czélod, hogy élet-kincsül add nekik a vallásosságot.

Nem így nevelési eszköz a vallás, hanem csupán csak úgy, ha minden erőltetés nélkül jelenik meg az a gyermek előtt kezdetben, s nem szavakban, hanem oly cselekedetek szemléltetésében és begyakoroltatásában nyilvánul, melyeknek hatása alatt nő, erősödik a fejlődő lélek a szerénységben, alázatosságban, emberszeretetben és becsülésben. Ha nem ismeri meg a hűságot, nagyravágyást, önzést, türelmetlenséget a szülői házban, s nem látja az elcsüggedést, kétségbeesést a szülőknek arcán a sors mostoha körülményei között sem, mert azok hisznek Istenben; szóval, ha a vallás idvezítő hatását nem annak hirdetésére, hanem gyakorolására fektetjük.

S ha szavakban adunk is kifejezést néha a vallásnak, ne feledjük soha: miszerint egyedüli czélunk csak az, hogy őket a keresztény erények birtokossáivá tegyük, s így eszközt adjunk kezökbe, melylyel az élet minden viszontagságai között lelkök és szívök tisztaságát megvédjék. Mert, ha ezt szemünk előtt tartjuk: nem eshetünk soha azon hibába, hogy lényegtelen, haszontalan dolgokkal kinozzuk elméjüket.

Tanítsuk meg csak gyermekeinknek azt, hogy mi mindnyájan egy szerető gondos édes Atyának vagyunk gyermekei, s ennek következtében minden ember felebarátunk, testvérünk, a kiknek sorsa iránt szívünk egész jó indulatával kell viseltetnünk; értessük meg velök, hogy az a gondos édes Atya a jó cselekedetekben gyönyörködik, hogy ő mindenütt velünk van s örökös felettünk, hogy ő vigyáz az állatok, növények életére is, tehát még ezekkel is jóindulattal, szelidséggel kell bánnunk; s mutassuk is meg nekik miképpen. Tapasztalni fogjuk: hogy a czél elérésére többet tettünk mintha az egész bibliát könyv nélkül megtanítottuk volna nekik.

De ha a fennebbiek helyett azt mondjuk: ha nem imádkozol meg ver az Isten, ha eldobod az Isten áldását (kenyeret, húst, stb.) később éhen halsz meg, ha nem nyujtasz az éhezőknek és a szomjuhozónak segílyt: a másvilágon te fogsz azok sorsára jutni, ha a villámban az Istennek nyilat, a menydörgésben rettentő haragját mutatjuk be nekik, a melyek mind csak azért vannak, mert ők nem engedelmeskedtek, roszaak voltak s így a szeretet, béke és szelidség tudományát az irtózat és félelem ruházatába öltöztetjük, nem lesz a vallás az ő lelküknek testvére soha. Igyekszenek menekülni tőle, utálják, megvetik azt, mint mindent a mitől félnek és irtóznak, s így igyekezetünknek gyümölcse lesz a vallástalanság.

Ha értelmöket meghaladó mysteriumok titkait fejtegetjük előttük, hogy pl. a jók a másvilágon miként állanak az Istennek jobbján, a rosszakat pedig miképen sütik, főzik a pokolban; ha a kéményt, kemenczét, pinczét, a csillagokat és az éjszakát szellemekkel töltjük be előttük, könnyen megtörténhetik, hogy nyomorulttá tesszük őket egész életökre, a kiknek lelke sohasem tud e nyügöktől az isten valódi ismeretére jutni s önállólag soha sem tudják keresni az idvességet.

Igy ártatlan lelkökre boritjuk a babonának sötét fátyolát, hogy egész életökön át az ördögök és rosz szellemek szolgálai legyenek s ne érezzék soha a keresztény vallás megszabadító erejét; s képtelenek legyenek arra, hogy fogadalmak nélkül Istennek tetszését megnyerjék.

Ha magyarázatjuk azt, hogy te csak egy Istent hiszel, mert ez az igazság, te pedig hármatot, mert ez az igazság, szóval, ha felekezetiségen kezdjük a tanítást: bajosan jutnak el a felebaráti szeretet magasztos tanáig. Igaz-

ságuknak érzetében első dolguk megverekedni azon pajtásokkal, kiknek más az igazságuk; vagy ha ezt nem teszik is, azt bajosan állják meg, hogy ki ne gunyolják mások meggyőződését. Ime a szeretet helyett miképen hintjük lelkökbe a bűnnek magvait s ültetjük szivökbe a keresztény vallás átkát: a bigottságot.

Ez mind igaz, mondják az emberek, de hát valamelyik felekezethez csak kell tartozni, s ennek a dolog természete szerint külső jelekben, eltérésekben kell nyilvánulnia, s minden szülőnek kötelessége gyermekét a maga vallásában nevelni.

Fájdalom igaz. Jézusnak nem csak palástján, hanem tudományán is megosztottak az emberek; minden ember ragaszkodik a maga osztályrészéhez s ezt hibául felróni senkinek sem lehet.

Én csak azt mondom, hogy a felekezetiség legyen a legutolsó fejezet a vallástanításban, s csak akkor vezessük e kényes határhoz gyermekeinket, ha már ismerik a keresztény vallás lényegét: a felebaráti szeretetet, s elég erősek értelemben annak felfogására, hogy a mások osztályrésze is épen olyan jó termőföld, mint a miénk — a különbség csak az, hogy mi így, ők pedig úgy látják jobbnak mivelésit.

Hát a vallásosság külső jelei egészen figyelmen kívül hagyandók? kérddhetné a pap.

Nem. A vallásosság külső formáit sem szabad mellőzni, mert nagy befolyással vannak a lelki életre, és a buzgóságnak előmozdítói lehetnek, csak arra vigyázzunk, hogy alkalmazásukat eltaláljuk.

Én nem vinném addig templomba a gyermeket, mig értelmi tehetsége nincs oda fejlődve, hogy megértse, miszerint oda nem csoda látni, hanem imádkozni járnak az emberek; a mig szive meg nem érzi a vallásos ének felemelő hatását.

Ha ezek nélkül szokja meg a templom-járást, a hely elveszti előtte fontosságát, szentségét, s oda később csak kíváncsiságból, hivatalból vagy attól való félelemből megyen, hogy meg ne szólják az emberek, de soha sem lelkének és szivének hívására.

Épen azért vigyáznunk kell nagyon a vallásosság külső jeleinek gyakoroltatásával a gyermekekre, nehogy közönyösökké legyenek azok iránt vagy pedig csak fitogtatásból tegyék.

Ne erőltessük őket ezekre ideje korán, mert én merem

állítani, hogy a legtöbb templom-kerülő azokból lesz, kiket gyermekkorukban minden áron és minden körülmények közt templomba erőltettek, hogy ne mondjam: kergettek.

Itt a fődolog a példaadás. Tanítani szemléltetés nélkül nem lehet. Vallásosságot épen nem!

Menjünk elől csak mi jó példával: ők követni fognak; a nélkül, hogy küldenők, hívnök magunkkal: kérve-kérnek, hogy engedjük őket velünk jöni imádkozni. Lelkők szükségét fogja érezni ennek, ha látják a mi lelkeinknek vágyait.

Főkellék, hogy ezen teendőinket végezzük mindig a tárgy fontosságához illő komolysággal, buzgósággal, hogy már templomba készülődésünkből is lássák meg, miszerint a hely a hová megyünk szent s nagyban különbözik azon helyektől, a melyeken való megjelenéskor a köntös fodrára vagy a nyakkendő csokrára esik a főgond; s templom után elméledjünk még egy kevés ideig bár nem a látottak, hanem a hallottak felett.

Igyekezzünk az érdekeltséget, vágyat bennök a templom iránt ébresztetni, fentartani otthon is, s legyen kiváló gondunk arra, hogy az urfi vagy a kisasszony ne csak a „Sárga csikó“ dalaival mulattasson minket, hanem a szebb hangzású egyházi énekek előadásában is jártas legyen, s óhajtsuk néha ezeknek előadását is, hogy ne legyen az csupán a kántor kötelessége. A zene, az ének a sziv beszédei, a buzgóságnak testvérei. Templomainknak pedig ezek legnagyobb hiányai, melyeket nem pótolhat sem a művész ecsete, sem a tudomány ékeszólása. Ezek a legegyszerűbb út, melyen lelkök Istenhez juthat minden időben, nem csak a veresbetűs napokon.

A vallást, meggyőződéseim szerint csak a fennebbi főbb vonalokban megjelölt módokon lehet tanítani haszonnal, s így lehet a gyermek életszükségletévé s megmentőjévé tenni.

Ezt a munkát kis részben végezheti csak az iskola, ez a család dolga, mert a vallásosságot tanítani nem lehet, arra nevelni kell a gyermekeket.

A terjedő vallástalansáért tehát nem lehet felelőssé tenni az iskolát, mert ez ma is tanít kátét eleget, nem szabad szidni a természettudományokat, mert ezek Istennek beszédei. A vallástalansáért a család felelős.

Egy másik szintén fontoság, mely a nevelésről a szülők részére jut: az életre valóság.

Hogyan, kérdezhetné valaki, hát a templom mellé azonnal a börzét, vásári bódét, az imádság után a licitációt, speculatiót állítjuk a nevelésben? Na hiszen szép rendszer mondhatom, jól beillik a mai romlott világba.

Nem! Én az életrealitás alatt nem a vagyon hajhászást, nem a pénzimádást értem. Isten mentsen! Sokkal jobban szeretem és sokkal többre becsülöm a gyermekeket annál, mint-hogy rabszolgaságot akasszak a nyakokba.

Én az életrealitás alatt a mi szorosán a nevelés körébe tartozik, csak azt értem, hogy ideje korán szoktassuk hozzá gyermekeinket a természet és élet viszontagságainak elviseléséhez, a helyzet és körülmények helyes felfogásához és megítéléséhez, hogy önállóságukat biztosítsuk és ne legyenek labdák a sors kezében.

Általános baj az a műveltebb és vagyonosabb családoknál, hogy a gyermekeket egy tekintetben igen sokra, más tekintetben pedig éppen semmire sem becsülik.

Ha például arról van szó, hogy a gyermekek éhesek: nem csak annyit adunk nekik, a mennyi elég, hanem annál sokkal többet, s nem csak izmaik és csontjaik fejlesztésére nézünk, de kiváló örömünk telik benne, ha úri gustussal bírnak. Ha arról van szó, hogy a gyermekeknek ruházat kell: nem csak a célszerűsége nézünk, de nem resteljük a divatlapok maszkuráit csinálni belőlök. Ha rendetlen a ruhájok: a rosz cselédek az okai; ha elvész a könyvük: a tanító figyelmetlenségeért történik. Mi vesszük észre, ha elszakadt ruhájok, s mi figyelmeztetjük reá, hogy nem tiszta a gallérjok; ha elég okosok is különben megmagyarázni a cipésznek, hogy az idén milyen a divatos orr és sarok, s hogy sokkal jobban mutat a köntös zsinorszegélylyel, s ha elég felvilágosodottak is a vessző-büntetés eltörlésének üdvös volta felett elmélkedni. S ha szegénykéek megálmosodnak: minden dolgot félre kell tenni az ágyvetésért és vetköztetésért, ha már elég nagyok és ügyesek is arra, hogy a „francia-négyest közmegelégedésre járják.“ És hogy szórakozzanak is a sok lélekölő tanulás után: színházba vagy tánciskolába visszük, ha nem nagyobbak is a széklábanál. Szóval, megteszünk mindent arra, hogy a kis uracsok és dámácskáknak az ég alatt semmi gondjuk se legyen s egyetlen kívánságuk se maradjon betöltetlenül. — De ha arról van szó, hogy a gyermekek valami do-

logfélében segítsenek valamit: arra ők igen kicsik; elfáradnak, meghülnek, de nem is tudnak hozzá; majd ha megnőnek.

Mi lesz ebből? az, hogy 15 éves fiunknak 25 éves vágyai, s 12 éves leányunknak 18—20 éves igényei lesznek, melyek ha nem teljesednek be, nincs nyugalom, békesség a családban.

És ha a sors keményebb hangon kezdi huzni az életnótát, ha a fiúnak magának kell megkeresni hirtelen még befalló falat kenyerét is, s a leány ruházat nélkül marad, ha nem dolgozik: a világ legszerencsétlenebb és legnyomorultabb lényei ők lesznek. Hogy ez már sokszor megtörtént az életben, s hogy ez ellen sem születés, sem vagyon nem védhetnek meg eléggé: minden ember tudja.

Épen azért idejekorán kell gyermekeinket dologhoz szoktatni, hogy vágyaik és igényeikkel munkaképességük is arányban nőjön. Ugy kell őket nevelnünk, hogy lássák, érezzék, tudják, miszerint ők a családnak tényező tagjai, hogy annak fentartására, előmenetelére nekik is lehet befolyásuk, hogy nem csak érettük, de nekik is kell tenni másokért.

Van is erre idő — mondják — a mamák a sok tanulástól! — Van. — Ha azon időnek egy részét, melyben gyermekeink a tanulás fáradalmait semmivevással; léhaságokkal sokszor unalommal heverik ki; nemesebb szórakozásra fordítatjuk velök, mely erényt és egészséget szül nem pedig bünt terem; még pedig gyakran a bűnnek azon átkos nemét, melynek következtében ifjuságok virágjában hullanak le az életnek fájáról. A munka változtatás adja a legnemesebb szórakozást.

Ha nem is tanítatjuk őket mesterségekre, mint Rousseau ajánlja, de értelmök, felfogások és erejükhöz mért minden oly dolgokban foglalkozást, megbizást kell adnunk a gyermekeknek, melyek kézi ügyességük, rendszeretük, ítélő tehetségük fejlesztésére befolyással vannak.

Kezdhetjük azt először azon, hogy ruháik, ágynemüik tisztán, rendben tartását egyenesen az ők kötelességökké tesszük, le egész a cipő tisztításig. — Mert ezzel még azt is elérjük, hogy ruháikat kimélik, s nem mennek haza az utcákról nyakik sárosan. — Az asztal körüli teendők szintén az ők hatás körükbe tartoznának, melyek által figyelmeik, szolgálatkészségük, előzékenységük nagy mértékben fejlődnének.

Később reájok biznók még a nagyobbacska dolgok rende-

zését is. — Hiu, pincze, kamara, udvar, kert stb. az ők felügyeletök és segítségökkel kezeltetnének. — Megbiznók a ház számára szükséges bevásárlásokkal, nem csak czérna-, szalag-, gombostüfélekkel — hanem gabona, vetemény, majorság beszerzéssel vagy eladással, ha először némi kárunk lenne is ebben. — A kiknek pedig gazdagságuk, üzletök van; azok száz meg száz alkalmat találhatnak, naponként arra, hogy gyermekeiknek módot és alkalmat adjanak a cselekvésre.

Megbízásainkkal olyan körülmények közé is hozhatnók néha gyermekeinket, hogy megéhezzenek, megszomjazzanak, hogy lássák s tapasztalják korán azt, miszerint egy darab kenyér és egy ital víz még nem megvetendő áldása Istennek; hogy a szélben, viharban esmerjék meg becsét a kunyhónak, a melyben hozzájuk hasonló — boldogságra teremtett lények laknak.

Az Istenért, hiszen tán nem nevelünk gyermekeinkből inasokat, szolgálókat! mondhatná egy a világ szerént gyermekeit szerető, gondos édes anya. — Légy nyugodt jó anya — így urakat és urnóket nevelünk, a kik az életnek és körülményeknek nem lesznek rabszolgái, a kiket még a nyomoruságok sem tesznek szolgálkává.

Igy nő bennök az önérzet, önbizalom. — Megismerik a rend és tisztaság becsét, mert ők csinálják azt. — Tisztelik és szeretik a munkát, mert eredményének áldását magukon tapasztalják. — Nem fognak unalomról panaszkodni, vidám egészséges arczokról az élet mosolyog reád.

És ha azt mondod nekik: ma nem lehet színházba, bálba menni, mert édes apátok fáradtan jött haza a hivatalból, vagy gazdaságból — nem látsz könnyeket szemeikben, zugolódást ajkukon. — Ők tudják, hogy az a fáradság, tiszteletet, hálát érdemel.

S ha azt mondod: a télire nem lehet új divatu kalapot, köntöst venni s még tán bálba sem mehetünk, mert drága a gabona, kevés a pénz, nincs jövedelem. — Ők érteni fognak téged, panasz helyett melléd állnak a munkában, s nem kell, hogy vidámságukat kölcsönvett pénzzel vagy hitellel ébrezgesd. A munkának ismerete a legnagyobb zsarnoknak: vágyaiknak s uraivá teszi őket.

Igy fejlődnek oda, hogy már 16—20 éves korukban a család legfontosabb, legkomolyabb ügyeinek intézésére is képesek. — Saját dolgaik elvégzéséből pedig becsület-kérdést csinálnak.

Nem lesznek járda-koptatók kávéház hősök, anyámasszony katonái, regényhősnők és mesebeli kiralynék, a kiknek már kalandjaik voltak, édes reményekben és vágyakban csalódtak. — A kik az életnek mézét már megették s nem maradott egyéb hátra számukra az unalom és panasznál, a kik egy kegy mosolyért, vagy zsiros falatért eladják meggyőződéseiket, mert szembe nézni az étellel gyávák.

Ilyenkor aztán sirva látjuk át tévedéseinket, de nagyon keserű tapasztalás árán tudjuk meg, hogy a gyermekek nem játék szerek, nem kirakatba való portékák, nem szeszélyeink és hiúságaink eszközei, hanem a legszentebb vagyon, melyet a gondviseléstől nyertünk: belőlök lesz a férfi és a nő, a kikkel be kell számolnunk az életnek. Jaj nekünk, ha a számadás rosszszul üt ki: boldogságra teremtett lényeket tettünk szerencsétlenné.

Nem azt mondom én ez által, hogy ne adjuk meg gyermekeinknek a sorsukhoz illő társadalmi ügyességeket, a míveltségnek külső formáit; csak azt, hogy ne erre fektessük a fősúlyt, mert ez csak külmáz, melyet a sors egyetlen ütése lever róluk; s nem védi őket meg, se hidegtől, se melegtől.

Ha kikerülheti miért dolgozzék? mondja a gazdag, megél a nélkül is. — Azért tanul, hogy az esze után éljen: mondja a szegényebb.

Megtörténhetik. — De azt kérdem én, hányadik ember tud akkora vagyont hagyni gyermekére, hogy azt a féktelen vágy és a munka képtelen igény meg ne eméssze? Nem látjuk-e nem olvassuk-e naponként megdöbbenőleg sokszor, hogy száz-ezeres birtokok felett ütik meg a dobot, s lesz a kényelemhez szokott, s még a széltől is megóvott család földöntutó, s koldusabb a koldusnál. És a mi még ennél is lélekrázóbb: nem olvassuk-e naponként a sikkasztások ezer nemét a társadalom minden osztályában?

Megél az esze után is?! Nagy elbizakodás, nagy tapasztalatlanság.

A tudomány életrevalóság nélkül beválthatlan pénz: e mellett meg lehet halni éhen. Sokszor ismétlődik az életben az az ismeretes adoma, hogy az eminentiakat a secundak huzzák ki a sárból. — Nem a vagyon, nem az ész: az életrevalóság a legbiztosabb capitalis.

Ha már a nevelésnek e két legsarkalatosabb kellékét: a vallásosságot és életrevalóságot elsajátítják a gyermekek a csa-

lában: egészen másodrendű kérdés az minő pályára lépnek.
— A társadalom hasznos tagokat nyer bennök.

Ismerni fogják kötelességeiket; s nem sértik meg az emberi méltóságot soha. — Az életrevaló felebarátok talpkövei a társadalmi és családi jóllétnek, boldogságnak.

PÁLFI KÁROLY.

EGYHÁZTÖRTÉNELMI ADATOK.

XLV.

Bogáthi Fazakas Miklós még egy műve.

(A dalékul.)

A „Keresztény Magvető“ idei I. III. és IV. füzeteiben e XVI-ik századi magyar íróról megjelent tanulmányom átolvasása Szabó Károlyt, a kitűnő történetírót és magyar-könyvismerőt arra indította, hogy annak egy újabban felfödözött művét velem megismertesse; későn kapván, tanulmányom írásánál nem használhattam fel, de közlését ez időszaki iratban szükségesnek láttam a tőle fenmaradt emlékek teljességeért. A kapott utasítás alapján a M. Tudom. Akadémia könyvtárában levő Bogáthi-féle könyvpéldányt megnéztem, összehasonlítottam s belőle jegyzést kész tettem. Nem lévén említett tudósunknak kifogása levele közlése ellen, azt annyival inkább teszem, mert ő határozott véleményt mond azon controverziás kérdésről: vajjon egy vagy két Bogáthinak tulajdonítandók-e mindazon (theologiai és költői) művek, melyeket az irodalomtörténet eddigelé a név alatt ismer? Azonban hadd szóljon maga a levél.

„Kedves barátom! Bogáthi Fazakas Miklósról irt tanulmányodat nagy érdekléssel olvastam; teljesen meg vagyok győződve, hogy mint író s költő csak **egy** B. F. Miklós működött.

„Figyelmeztetek — meglehet, későn — egy munkájára, melyet én hibásan Fejes Miklós név alatt közöltem.*) Ennek — közepén csonka — egyetlen példányát én nem láttam; a bécsi Theresianum könyvtárában volt példány leírását Károlyi Árpád közlése szerint adtam, ki nem vette észre, hogy az ép korában 6 levélből állott nyomtatványból az A₂, A₃ levél hiányzik, s utánna indulva, azért irtam le e példányt így: 4 dr. A—B₂ (2 levelenkint) = 4 számozatlan levél, holott az egész, mikor számozatlan volt, 6 levélből állott.

„A Fejes nevet is Károlyi után adtam, ki a vers-fejeket így jegyezte ki: „Nikoleos Feves de primo intör se narrat honore d v c e s.“ Tévedésemre Szilády Áron figyelmeztetett, ki a Theresianumból a Magyar Tudom. Akadémia számára 1878-ban megszerzett példányt használta s annak csonkaságáról értesített. Azonnal tisztában voltam a vers-fejekkel, melyeket így lehet s így kell kiegészíteni:

Nikoleos Fi (. . . gulus de gente Bogathia vat) e s

De primo intör se narrat honore Dvces.“

„Ennek az egyetlen példánynak, melyet Toldy csak Bécsben láthatott, s melynek föl kutatásával, az én kérelmemre, Szilágyi

*) RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁR czimű, 1879-ben Pesten megjelent művem 341. száma alatt: (Három jeles főhadnagyság vetélkedések stb.)

Sándor és Károlyi Árpád egy pár napig fáradoztak, az Akadémia könyvtárában utánna nézhetsz.“

Eddig a levél.

És most álljanak itt saját kijegyzéseim. Adom a mű czimét, ugy, a mint a könyvben van s néhány kivonatot, hogy az olvasó már a verselési módrról ráismerjen Bogáthira.

HAROM IELES FŐHADNAGYOKNAC AZ Nagy Sándornac, Anni-balnac, és az Romai Scipionac, a Boldogságnac helyén az fő helyről való vetélkedésec.

Ad Notam: Iollehet nagy sokat szóltunk Sándorról.

Az első vers-szak ez :

Nem régen löt dolgot egyet mondanéc,
Ha tudnam hogy azt töllem mind elhinnéc,
Minap nagy bizonynal nékem beszéléc,
Kit tudni mindennek méltónac vélék. . . .

Irtac az Poétác sokat Pokolrol,
Mint a Szentírásoc az más Világról,
Mondják, hogy föld alatt vagyon valahol,
Gonoszok sem messze vadnak az ioktól. stb. A levél.

Híányzik az A₂ A₃ levél.

Következik: A₄ levél, így :

Szálléc onnan előbb Ciliciába,
Hun Darius szántalan néppel vala,
Vtanba soc ország hozzám holdola,
Ott vesze masodsor Darius hada sat.

A meglevő B—iv így kezdődik :

Seregével össze — — kal éle,
Mikor Rómát könnyen ő megvehetné,
Alkalmatosságot de elhenyélé.
Ez io vitéz ember, kin kapni kelle stb.

A végsű két vers-szak ez :

Ezec vitézségét mindennec irtac,
Vraknac, királyoknac példát hattac,
Eszében forgottak Mátyás Királynac,
Ha igaz írása Bonfiniusnac.
Szent György napján irám ezt én versekben,
Ezer öt száz hetuen hat Esztendőben,
Király (igy!) koronásztam vala örömben,
Kit Magyar nemzetec éltessen ISTEN.

A munka végén van Kolozsvár czimere koszorúval befoglalva, s a lol ez: COLOSVARATT. *)

*) Össze van kötve ily czimű költeménnyel: IGEN SZÉP HISTORIA Sigmond Czaszarnak üdeibe löt Dolog, Az nemes két személyről Eurialusrol es Lucrecyarol es azoknak egymashoz való szerelnekről sbt

Kit értett Bogáthi a magyarok koronázott királyán? ha nem a lengyel királyi választott Báthori Istvánt, a kinek kegyét e költeményében is keresni látszott — nem tudom. . . . Azt hiszem, a „K. Magvető“ olvasóinak érdekében cselekszem, midőn az „*Ungaricumok*“ nagymesterének e szives közléseért köszönetet mondok.

Közli:
Jakab Elek.

XLVI.

Péchy Simon levelei.

1.

Generose dne fili plurimum dilecte observaude!

Levelével az kegyelmed szolgája Segesvár és Szent-Erzsébet felől kerülvén. Bumban sok gondomban hamar expediálván elfelejtettem megírni az imátkozásra a mint másokat intünk kerönk betegöket: Ö maga az beteg valamint ereje szenvedti Istenhez esedözzék sirással, ohajtással. Bizonyos irásban olvastam és sok bizonság van róla. Ö magának az betegnek imádsága, zokogása, sirása előbb hallgatatik meg, s igen is meghallgattatik. Azért kegyelmed intse magatul is a mint ereje, szenvedti és a mint tudja, untassa fárasza Istenét maga életéért. És ha tud, anyira tudna, akár az Bogáti soltárából s akár az én fordításomból az 38-ik, 39-ik, 40-ik, 41-ik soltárokat imádsága példájára olvashattya. Ezen occasióval hogy értsek szolgám által leányom állapotja felől küldött. ez czedulát kegyelmedhez. Adja Isten érthessek örvendesebb állapotuk betegök felől. ex Szt-Erzsébat die 23 febr. 1637.

Gd. v. Pater Sincerus
S. Pechi.

Külczim: Generoso domino Stephano Angyaloss de küs Egrestö etc. filio plurimum dilecto, observando.

Eredetije a gr. Teleki család levéltárában M.-Vásárhelytt.

2.

Humillima Supplicatio generosae dnae Elisabethae Zygethi, Relictae viduae generosi dni Ioannis Angyalosi de Egrestö et filii Sui Stephani Angyalosi ad Illustrissimum D. Principem.

Kegyelmes Urunk Fejedelmünk, Nagyságodnak igen alázatosan jelentjük; Az miért Nagyságod mindmagamat, fiamat provocaltatta az Sabbatismusért, Noha comparealt az fiam, és magam súlyos nyomorult betegségem miatt personaliter nem comparealhattam is, mindazáltal többet biztam Nagyságod fejedelmi méltóságos kegyelmességéhez; Nem ítlhetjük elégségünket arra, hogy Nagyságoddal perlekedjünk.

Könyörgünk Nagyságodnak igen alázatosan, ellenünk való causáját méltóztassék kegyelmed remittálni, holott mi nem judaizáltunk.

Nagyságod kegyelmességéért az Isten áldja meg Nagyságodat.

N. K. V. V.

Válasz a hátlapon: A törvéhez tartásák magokat. 13 febr. die 1638.
Eredetije a gr. Teleki család levéltárában.

Péchy szoltár-fordításait, melyek az ujjab idöig ismeretlenek voltak, épen az érdemes közli, Koncz József úr fedezte fel a Teleky-könyvtárban.

Szerk.

3.

Generose domine fili, plurimum dilecte, observande.

Servitiorum meorum et paterni amoris commendatione praemissa. Algyamegh Isten Kegyelmedet jó egészséges étellel, és szomorúsagiból vigasztalja.

Sok foglalatosságim miatt mindazulta is kegyelmed latogatására nem keoldhettem, czuda ez mostani éüdeó, mely igen egymás hátára hajtja, szorgalmaztattja az gondokat. Jó szívvvel és atyai kedvel kevanom azért, mind az kegyelmed és kiczid arva unokaczkamat egészsége és állapotja felől látogatni. És mivel az ferfu edgyes állapotja, mint légyen magam tudom, kostoltam. Annak az kiczidnek jo moddal való dajkalkodására mint ezközhessek' gondjai miatt, feóképpen mikor hazatul kikelletik tavozni; nállamnál kegyelmed kostolya azt inkább naponként. Mostan már az atyámfia háromszékéről ugy jöött ki, oda be vetésit elvegezven, itt keün leszen ezután mulatasa. Kegyelmed gondolja megh mind az maga atyai jo gondviseleset s mind az én atyai affectusomat szerelmes unokámhoz, bátorságos, tisztességes, csendes nevelésében ne tarczon ellent, bizza és adja ide mi kezünkben. Az bátorságért és illendeó tiszteősseges neveléséért, kegyelmednek ebből mind szive, címéje nyugodalma, megh leszen, és gyeönyoereúséghe is napról napra, mindenkor szeüntelen értvén is feleólle, oly kedves jo akaro dajkái lesznek itt, mindenbe kedvekereséssel lesznek itt hozzá. És ha kegyelmednek ehez jo akaratja lészzen (S legyen is penigh azon kérem, mind maga nyugodalmáért és az arvaczka jovaert) maga elmegyen feleségeóm oda elhozására, czak tegyen bizonyos választ kegyelmed az dologra. Eltesse az Uristen kegyelmedet sokáigh kedves jó egessegebe. Ex Szentersebet die 16 octobris A. D. 1641.

GDV. (= generosae Dominationis Vestrae).

Pater Sincerus

Simon Pechi mp.

Külczim: Generoso domino Stephano Angyaloss de Keüss Egresteó etc. Domino filio mihi plurimum dilecto, observando.

Eredetije a gróf Teleki család levéltárában Maros-Vásárhelytt.

NB. Ezen kívül van még Pechi Simonnak négy eredeti levele az említett levéltárban: 1637. ápril 20. és jun. 18-ról Szent-Erzsébetről 1641. aug. 25. Sárdról; a negyedikről az évszám kiszakadt.

Közli Koncz József.

XLVII.

K. Nagy Lázár levele a Brassai S. tanárrá választása érdekében.

Az alábbi levél írója Káli Nagy Lázár, néhai K. Nagy Elek főgondnokunk édes atyja, kolozsmegyei főbíró, kolozsvári Collegi umunknak 1807-től—1836-ig egyik legérdemesebb felügyelő gondnoka volt. Ezen hosszú idő alatt a nevezett iskolában életbe lépett csaknem minden üdvös reform ő tőle származott, melyeknek kivitelében rendkívüli kitar-
tás, szívívóság jellemezte.

Molnos Dávid egyik professorunk 1836. aug. 16-án choleraiban hirtelen elhalván: K. Nagy Lázár azonnal működni kezdett a Brassai Sámuel megválasztatása érdekében s halálos ágyán írta e levelet Vargyasi Daniel Elek főgondnokhoz, minek következtében a főtanács 1837. febr. 8-án egyhangulag meg is választotta Brassait, mely választás azért is emlékezetes, mert ő a legelső nálunk, a ki a századokon át divatos latin helyett, magyar nyelven tartotta székfoglalóját azon évi márt. 2-án, mivel már előre jelezve volt Brassainak azon terve, mely 1841. valósult meg a magyar nyelvnek iskolánkban általános tannyelvvé tétele által.

A már akkor nagyhirű tudós neve azóta szorosan egybe fűződött főtanodánk történetével, melyet részint mint tanár, részint mint ma is egyik áldozatkész felügyelő gondnok a legszebb lapokkal gazdagított. S mi igen örvendünk, hogy tanárrá választatásának ezen érdekes okmányát szerencsénk van közreadhatni.

Méltóságos Fő Ispán és Fő Curator úr!

Statusunkra néztt szomorú halála Tiszt. Molnos Dávid úrnak, minden hiven érző atyánkfját méltó félelemben ejthető, hogy: a' mellett, hogy a' tanítás rendje zavarba jön, még a' megürült Professorság is bájosan leend ki pótolható.

Fájdalmas, hogy veszteségnek éppen akkor kelle érni Statusunkat midőn embereire leginkább van szüksége.

Mindenek előtt tehát azon kell gondoskodnunk, hogy a megürült hely betöltésék, még pedig a' lehető legjobban. A' Tiszt. R. Consistorium gondoskodott ugyan ideiglen annyiban, a mennyiben a' néhányan tanitmányait a' 3 professorok közt felosztotta, a' megürült helynek teljesleg s végképeni betöltése a' Fő Consistoriumnak maradván fenn. Ha ifjainkat körül nézzük, egyet sem találunk annyira készültet, hogy Akadémiára felküldethessék; de ha szinte találunk is, avagy volna-e statusunknak annyi tehetsége, hogy azt Akadémiára azonnal felküldhesse? s ha volna is, valyon iskolánknek most is hanyatló állapotján nem fog-e még azis csökkenteni, hogy ezen tanítószerék oly sokáig nem lesz betöltve? 's ki tudja végre is hogy lesz? mert az Akadémiára küldendők iránt nagyon bizonytalan a' kinézés, 's mily sokszor meg csalatkoztunk már, a' mellett, hogy statusunk drága pénzét okuélkül, 's valóban károsan vesztegettük el! De, ha szinte mostan ezen hely azonnal teljesleg betöltetik is, fenn marad mégis egy Akadémiára küldendőnek szükségesége, elgyengült öreg Főtiszt. Püspökünk mily könnyen elhalhat, 's akkor iamét csak a' zavar áll elő, előre kell gondolkoznunk!

Nekünk e' jelen esetben nem Akadémiára küldendőről kell gondoskodnunk, hanem, hogy kit találunk, ki eléggé alkalmas volna ezen helyet azonnal, nem ideiglen — de telyesen, 's végképen betölteni? Ezt csak és csupán úgy látom eszközölhetőnek, ha Brassai Sámuel t ezen Professorságra felszólítjuk.

Valóban örvendhet statusunk, hogy egy ily embere van, ki oly szép és széles tudománnyal bir, 's még pedig mind ebbe az üdő szerinti előhaladás szerint be hatva; több nyelveket, u: m: görögöt 's deákat telyesen és classice — angolt, németet, francziát igen jól — tud; ki általános becsülésben 's tiszteletben van; 's mind e' mellett közönsé-

gesen ösmeretes azon előadási könnyűsége is, mely által a' legbajosabb tárgyakat is értelmesen, 's akárkinek megfogásához képest — gyönyörködtetve — tudja előadni. — Ezen derék férfi kész az irt Professorságot el is vállalni. Valóban megbocsáthatatlanhiba volna ezen alkalmat iskolánkat jobb lábra tennünk el mulatni, mert a' mellett, hogy a' megürült hely azonnal, minden költség nélkül 's méltólag be lenne töltve, még azon kedvező kinézésünk is lehetne, hogy valamelyik Professorság ürülvén, például a' mathesisi 's physikai — azonnal általa a' leg-sikeresebben lehetne betölteni, helyébe aztán akkor — minthogy addig készülhet más is — mást tehetvén. Ha statusunk javát vesszük fel, őt minden körülmények sürgetőn ajánlják. Őt valóban második Franklinnak lehet mondani, ki vas szorgalma, 's egyedül csak a' tudománynak élés által oly sok oldalulag, oly bámulatoson és annyira ki mivelte magát! Az, a' mit némely gondatlanok ellene tán vehetnének, hogy ő klávirt is tanított, az néki csak dicséretére szolgálhat; mert azt is csupán őnerején tanulta, 's valóban szörnyű alatt áll az, ki a' szép művészetet nem tudná illő fényében látni, 's illőleg méltatni, de ezen semmit nyomó ellenvetést eléggé megczáfolja tiszta 's feddhetetlen caractere.

Sajnálom, hogy beteges voltom miatt a' szobára lévén szorítva, ezen ügyben telyesen, úgy a' hogy kívánnám részt vennem nem lehet. Tudom, ismerem a' Mlgs Fő Ispán úrnak statusunk iránti mindenkori buzgalmát, 's azért nagy tisztelettel 's telyes bizalommal instálom, méltotzat ezen tiszta, meggyőződésemm szerénti, 's statusunk bizonyos hasznára néző javallatomat hathatós pártolásával előmozdítani 's létesíteni. Ki különös nagy tisztelettel maradtam

a' Méltóságos Fő Ispán és Fő Curator úrnak

Kolosvárt Aug. 29-én 1836.

alázatos szolgája:

Nagy Lázár.

Külczim. Méltóságos Vargyasi Dániel Elek urnak ns. Felső Fehér vármegye nagyérdemű Fő Ispánjának, az Erdélyi Unitárius Status Fő curatorának különös nagy tisztelettel. Radnóton által Dicső-Szt. Mártonban.

Közi: B. G.

VASÁRNAPI ISKOLA.

JÉZUS ÉLETE.

Solly H. H. után.

(Folytatás.)

HETEDIK LECZKE.

A szombat az emberért van.

Eloolvasandó Máté 12,1—16 ; Luk. 6,1—16. Alapige Máté 12,11—12.

Jegyzetek.

Máté 12,1. A héber törvény megengedte, hogy a ki éhes volt kezével a gabona kalászát leszaggassa (V. Móz. 23, 25.), de II. Mózes 16, 22. szerint a szombat napon nem volt szabad érinteni.

12, 4. Az ur asztalára 12 kenyeret kellett tenni. (III. Móz. 24, 5—6.) A Dávid történetére nézve lásd I. Sám. 21, 1—6.

12, 6. olv. „hogy ez nagyobb, mint a templom.“ E hasonlat így értelmezendő: ha a templom szolgálainak meg van engedve, hogy szombaton dolgozzanak, azéinak is meg kell hogy legyen, a ki nagyobb, mint a templom; én több vagyok mint a templom.

12, 9. v. ö. Márk 3, 1. s köv.

12, 10. A hagyomány szerint szombaton csak a halálos beteget volt szabad gyógyítani.

Jézus mint gyermek hiven engedelmeskedett a szülői parancsnak, a vallásos rendeleteket megtartotta, s mint férfi tisztelettel emlékezett meg azokról. De a kor sokféle rossz szokásainak nem engedelmeskedett szolgálilag. S ezért nem is sokáig maradhatott el az összeütközés közte és a farizeusok között, kik a böjtölésre, a szombatra s más ily szokások megtartására fektették a fősúlyt. Lássunk néhány esetet.

A farizeusok a nagy engesztelő ünnepen (III. Móz. 16, 23. 26—32.) és más rendes ünnepeken kívül még rendkívüli napokon is tartottak böjtöt, így csütörtökön, midőn a mint hitték Mózes felment volt a Sinai hegyre és hétfőn midőn onnan lejött. Keresztelő János és tanítványai mindezeket pontosan megtartották, (mint a róm. és gör. katolikus és keleti egyház hivei most) s ugyanazért a farizeusok nagyon csodálkoztak, hogy Jézus, ki a Keresztelő János követője volt, elhanyagolta. Egyszer meg is kérdezték, hogy mi az oka, hogy „mi és a farizeusok sokat böjtölünk, a te tanítványaid pedig nem

böjtölnek?“ Máté 9, 14. (Márk. 2, 18.) Jézus a kérdésre adott feleletében határozottan elítélte az oly böjtöt, a mely csak a látszat kedvéért tartatott meg. „Böjtölhetnek-e a menyegzői vendégek“, kérdi Jézus „míg velök van a vőlegény?“ A vőlegény barátai a menyegző hetében nem gondolnak a böjtölésre, de épen úgy nem gondolnak a tanítványok sem, a míg Jézussal együtt örvendhetnek. „De eljönnek a napok, a mikor a vőlegény elvétetik tőlök és akkor böjtölnek.“ Ez annyit jelent, hogy Jézus csak azt a böjtöt helyeselte, a mely a szív bánatának volt kifejezése. Előtte más böjtölésnek nem volt semmi érdeme.

Ennél még nehezebb vádat is találtak ki ellene. Csakhamar a páska ünnep után, midőn már érett gabona borította a mezőt, Jézus tizenkét tanítványával együtt a szomszéd faluba ment. A tanítványok szaggatni kezdték a kalászatokat az ösvény mellől. Erre a farizeusok, mintha Jézust tartották volna felelősnek, azt mondák neki: „íme, a te tanítványaid törvényellenes dolgot cselekesznek, még pedig szombat napon.“ Jézus hamar elhallgattatta őket az irás szavaival, midőn nagy nemzeti hősükre, Dávidra hivatkozott, ki „a papok számára tett kenyeret elvette a templomból.“ Miután pedig tanítványainak megadta a kellő utasításokat, s miután eljárását a papokéval is indokolta, kimondotta azon sokat jelentő nézetet, hogy: a szombat van az emberért és nem az ember a szombatért. Következőleg az ember fia ura a szombatnak. A szombatosság ma is ismert dolog, de ez a farizeusokéhoz még csak nem is hasonlítható. A farizeusok semmit meg nem ettek volna a mi szombaton készült, mivel szombaton nem volt szabad dolgozni.

Egy más ehhez hasonló eset a synagógában fordult elő, hol egy fájos kezű ember volt jelen. A farizeusok próbára akarták tenni Jézust, hogy aztán a vének tanácsa előtt bevádolhassák. Jézus vevén észre szándékukat, így szólott: „menj és állj a középre.“ Akkor azt kérdezte a jelenlevők közül, főleg a törvénytudóktól, szabad-e szombaton jót vagy rosszat tenni? szabad-e az embert megmenteni vagy elveszteni? Kérdését mély csend követte, midőn egy lenéző tekintetet vetvén rájok így kiáltott: „nyujtsd ki kezedet“ s a beteg keze azonnal meggyógyult, a farizeusok pedig, mivel kérdésére nem tudtak felelni, elmentek, hogy megbeszéljék, hogy mit tegyenek a szombatot megszegő Jézussal. (IV. Mózes 15, 32—36.) Jézusnak ezen gyógyítását némelyek csodának tartják. De a farizeusok nem tekintették természetfeletti dolognak s nekünk sincs miért annak tekintenünk. A fő dolog az, hogy Jézus a szombatot megszegte s hogy a farizeusok e miatti boszujokban elakarták veszíteni őt. Míg azok amott tanácskoztak, ő félre vonult, hogy magános imájában közlekedjék mennyei Atyjával.

Lukács közvetlen ezután a 12 tanítvány választatását adja elő, a mi hihetőleg ez időtájban is történt; de ekkor még nem neveztettek apostoloknak. E nevet csak halála után kapták.

Kérdések:

- 1) Hogy kezdett fejlődni az ellenségeskedés Jézus és a farizeusok között.
- 2) Beszélj el kettőt vagy hármat az ellene felhozott vádakból. Mivel vádolták a tanítványokat?
- 3) Mit csinált a két párt, miután a synagógából kimentek?

NYOLCZADIK LECZKE.

Az uri ima.

Elolvandó: Máté 6, 9—13; 7, 7—11; 18, 21—35. Alapige: Máté 6, 9—13.

Jegyzetek.

Máté 6, 6. „Ki a mennyben vagy“ némely kritikusok véleménye szerint későbbi toldás kell hogy legyen.

Olv. „a mi holnapra való kenyereidet add meg nekünk ma.“ A „mindennapi“ szó helytelen fordítása az eredetinek.

„12. Olv. „a mint mi is megbocsátottunk azoknak, kik ellenünk vétettek.“

„13. „És ne vigy a kísértetbe, hanem szabadíts meg a gonosztól.“ Valószínűleg nem tartozott az eredeti imához. Ezek Jézusnak a Gecsemánében mondott nevezetes szavai s hihető, hogy a tanítványok azért foglalták az uri imához, hogy azzal együtt mindig ismételhessék. A gonosz némelyek szerint erkölcsi roszt jelent. Az eredeti szó legtöbb helyen az ördögre vonatkozik.

„Mert tied az ország, stb.“ kihagyandó.

„A men,“ = „valóban“ vagy „ugy legyen.“ Az apostoli korban a zsidók és a keresztények az ima bezárásánál használták. Ha az imaolvasó imádkozott, akkor a gyülekezet mondotta rá az „Ament“, a mi annyit tett, hogy a hallottakat hiszik és elfogadják, (v. ö. V. Móz. 27, 15—26; I. Kron. 16, 36. Neh. 8, 6. Zsolt. 106, 48. 1. Kor. 14, 16.)

(A Jézus imáját érdekesen tárgyalja Nagy Gusztáv a Prot. theol. könyvtár V-ik kötetében. A lelkészek és tanítók figyelmébe ajánljuk.)

A Jézus ellenségei mindinkább kezdettek szaporodni. Már már nem volt kitől várjon segítséget.

Ha a vallásosabbakhoz akart fordulni azokat a farizeusok tartották vissza, ha a politikai hatalmakhoz, onnan a sadduceusok közönyössége és vallásbeli ridegsége utasította el. Csak a nép azon osztálya maradt hátra, a melyik a synagógába sem járt; azok a kiket „bűnösöknek“ neveznek. Ezek között volt egy néhány a ki hitt, a ki örömmel lépett országába s öröm-

mel hallgatta őt. De szigorú követeléseinek ezek sem tudtak eleget tenni. Még tanítványai között is alig maradt hű. Hová kellett hogy forduljon tehát? Rokonihoz? Azoktól nem sok segítséget várhatott. Barátihoz? Azok elhagyták. De mégis volt egy menedék Istenhez fordult. Munkája sikerét tőle várta. Életét rábizta. Bizalmát imában fejezte ki, s a segítséget imában kérte. Életének minden nagyobb mozzanatára imában készült elő. (Ezt különösen Lukácsnál látjuk 3,21. 5,16. (v. ö. Márk 1,35. 6,46. Máté 14,23) 6,12. 18,28. 22,41.42. v. ö. Máté 26,36 sk.) Imái rövidke és keresetlenek voltak. Ha imádkozni akart, akkor külön vonult valamely magányos helyre. Ha nappal nem volt ideje, éjjel imádkozott. Akkor aztán a rokon- és gyermeki érzelmek árja özönlötte el egész szívét. A világról elfeledkezett, csak az Atyát ismerte, világi gondjait mellőzte, s csak reményét és félelmét, örömét és bánatát tárta fel, és arra enyhülést, vigaszt és erőt nyert.

Innen jöhetett azon bizalmas gondolatra is, „kérjetekek és megadatik“. Ámbár sokszor megesett vele is, hogy a mit kért nem kapta meg úgy, a mint kérte, mégis mindig meg volt elégedve.

Jézus nem csak néma szavakban könyörgött, hanem imájának alakot is adott azért, hogy azt mások is megtanulhassák. Legszebb és legmeghatóbb minden imája között az általánosan ismert „uri ima“.

Az uri ima két evangelistánál van leírva, de mind a szerzés körülménye, mind annak oka eltérő azoknál. Máté szerint Jézus a sokaságot tanította meg imádkozni. Lukács azt mondja, hogy Jézus először magánosan imádkozott s azután kérték tanítványai, hogy tanítsa meg őket is. Erre Jézus azt felelte, „a mikor imádkoztok ezt mondjátok: Atyánk! szenteltesse meg neved. Jöjjön el országod. Holnapra való kenyerünket add meg nekünk ma. És bocsásd meg vétkeinket, a mint mi is megbocsátottunk azoknak, a kik ellenünk vétettek.“

Két dolgot jegyezzünk meg. Elsőbben, hogy csak azért lehet őszintén könyörögni, a miért megtettünk minden tőlünk kitelhetőt. Hiába kérjük a mindennapi kenyeret, ha nem dolgozunk azért becsületesen és szorgalmasan. Minden valódi imában Istentől arra kérünk segítséget, hogy teljesíthessük akaratját. Másodsor, hogy csak akkor várhatjuk büneink bocsánatát, ha mi is megtudunk bocsátani. Ha nem bocsátunk meg azoknak, a kik megbánták, hogy megsértettek, ha elutasítjuk azt, a ki megakar békülni velünk, nem vagyunk alkalmasok arra, hogy Isten megbocsátását elfogadhassuk. Isten csak azokat szereti s azokon könyörül, a kik szeretetben és könyörületességben hozzá hasonlók igyekeznek lenni.

Kérdések:

1. Miért volt oly nehéz Jézusnak segítséget találni?

2. Miben talált erőt és vigasztalást? Miért szólott oly bizalommal az imáról?

3. Hogy várhatjuk Isten megbocsátását?

KILENCZEDIK LECZKE.

A farizeusok és a publikánusok.

Elolvásandó Luk. 18, 9—14; 15, 11—32; alapige: Luk. 15, 18—20.

Jegyzetek.

Luk. 18, 11. A zsidók állva szoktak imádkozni (l. 1. Sám. 1,26. Máté 6,5. Márk 11,25. Luk. 18,11), azonban a valódi áhitatos imát térdelve végezték (1. Kir. 8,54; Esd. 9,5; Solt. 95,6.).

„ 15,12. A héber örökösödési jognál fogva az ifjabbik fiu fél annyit kapott, mint bátyja.

„ „moslék“ helytelen fordítása az eredeti szónak, mely a Szent-János kenyérfá gyümölcsét jelenti (botanicus neve *Ceratonia siligna*). Ezt még ma is megeszik.

„ 18. Az ég ellen és ellened (v. ö. Máté 18,21. 1. Sam. 7,6. 10,1. 7,51.

„ 19. „Tégy engemet olyanná stb.“ (v. ö. 1. Móz. 48,20. Ézs. 41,15.

„ 22. „felöltöző ruha“ helyett „felső ruha“.

A Jézus beszédeinek és tanításainak különös erőt és szépséget kölcsönöznek a jól alkalmazott példázatok. Azokban mindig sok igazság rejlik, azok mindig az életből vannak merítve. Alig tudnánk szebbet és tartalomdusabbat találni, mint az, a melyet a tékozló fiuról mondott. Mily bölcsesség, mily magaslatos gondolatok vannak abban foglalva!

A mi célunknak leginkább megfelel az a része, a mely különösen a Jézus életét s a farizeusok és bűnösökhöz való viszonyát magyarázza. Lássuk tehát ezt.

Mindig szálfka volt a farizeusok szemében, hogy Jézus miként elegyedhetett össze a bűnös néppel, miként alázhatta meg magát annyira. Tán ha ezt nem teszi, még némelyek követőivé is tudtak volna lenni. De nem, a büszke farizeus azt nem tehetette, hogy a „bűnösök“ és közönséges emberek közé vegyüljön. Ő teljesen meg volt elégedve önmagával. Neki elég volt a törvény s csak arra törekedett, hogy annak minden betűjét betöltse. Buzgóságát a nép előtt fitogtatta s az Isten tetszésének megnyerése felől magát biztosnak érezte. Ez egyoldalúság magával vonta a legnagyobb irigykedési vágyat. Midőn látták, hogy a nép nem azt teszi, a mit ők, gyűlöletük csak fokozódott s azon hitben, hogy ők igazak voltak, másokat lenéztek.

Ebből kifolyólag a názáreti új próféta iránt, kinek a népszerűsége nagyobb kezdett lenni, mint az övék, a legkeserűbb gyűlölettel viseltettek. Azzal vádolták, hogy ő népszerűséget hajhász s hogy még a bünösökkel is képes összeállni, ha jó terített asztallal kínálják.

A tékozló fiú példázata éles vonásokban igazolja ez állapotot. Azt tán mindenki is ismeri s ha nem ismerné, valóban megérdemli, hogy megismerje, mert annál hatásosabbat és szebbet alig lehetne találni. (A tanító olvassa vagy olvastassa el tanítványaival annyiszor, hogy meséjét teljesen ismerjék meg. Csak azután foghat a magyarázathoz. Ennél pedig arra ügyeljen, nehogy tanítványai azt higgyék, hogy itt valamely könyvemű fiúról van szó, mivel ez eset Zsidóországban természetes volt. Fő súlyt kell fektetni az ő színter megterésére). Mily igaz egy történet! Mindjárt rá ismerünk benne a publikánusra, ki eltávozott volt az Isten szolgálatából s most bünbánattal tért vissza. Ott van vele szemben a farizeus, a haragos fivér, vallásos- és erkölcsösnek tüntetve fel ugyan, de a ki csak fizetésért, szolgálilag és büszkeségből, szeretet és jószívűség nélkül tesz valamit.

Lukács még magasabb szempontból veszi fel. Ő a pogányt és zsidót állítja szembe. A messze ország a külvilágot jelenti, mely nem ismeri Istent, a pogányságot, melynek jelképe a disznó. — Mindkét esetben a példa forrása az emberiségben van. A menyei Atya bünös gyermeke megszegi az isteni törvényt s képzelt szabadsága után szomjazva elszakad Istentől. Dobzódik mindaddig, míg a nyomor megtéríti. A bünérzet megalázza és az Isten lábai elé borulásra bírja. Az Isten szeretete sem késik, felemeli őt és visszaadja elvesztett becsületét.

Egy másik példában szintén a farizeus és a publikánus, vagyis a büszke és az alázas viszonya van előnkbe adva. Vizsgáljuk meg azokat közelebbről. Mindkettő a templomba lépik, az egyik a homlokára és karjára kötött jelekkel (Mát. 23,5.) azért, mert a templomban jobban elvégezheti vallásos kötelességét (Mát. 23,5. 4 Móz. 15,37. sk. 1 Móz. 68); a másik mert bünei alatt roskadozni kezdett s csak az Ur az, a kihez fordulni mer. Amaz elvégzi pontosan, a mit a törvény kíván, még a rendesnél tán többet is. Meg is van elégedve. De valjon mit szólhatunk mi róla, ki azt a szegényt oly büszkén lenézte? Azt, hogy egy megtérő bünös felett inkább örvendeznek az égben, mint 99 igaz ember felett, a kiknek nincs szükségök megtérésre. Igen, mert a megtérő szívében oly nagy igazság magva rejlik, a melyről ama törvény szolgálinak még csak fogalmuk sincs.

Kérdések.

1. Mi hibájok volt a farizeusoknak? Miért nem akartak tanulni Jézustól? Miért voltak oly kiméletlenek a bünösök iránt?

2. Mond el a tékozló fiu példáját és magyarázd meg.
3. Mond el a farizeus és a publikánus esetét.

TIZEDIK LECZKE.

Összeütközés az írástudókkal és a farizeusokkal.

Eloivasandó: Máté 15, 1—20; Márk 7, 1—5 vagy 1—23. Alapige: Máté 15, 10. 11.

Jegyzetek.

Máté 15, 1. A zsidóknál fontos dolog volt a kézmosás ebéd előtt
III. Móz. 15, 11. A vének alatt a bölcsek értendők. v. ö. Zsid. 11, 2.

4. v. ö. II. Móz. 20, 12. 21, 17.

„11. Itt Jézus nem a törvényt, hanem az erkölcs elleni tisztátalanságot érti.

Az a tény, hogy Jézus a szombatot nem tartotta meg a törvény értelmében, még eddig csak a galileai farizeusok figyelmét vonta magára, de nemsokára a fővárosiak is lépéseket tettek ellene. Nehány írástudó farizeus Jerusálemből egyenesen a Genezáreth tavához jött, s Jézushoz csatlakozott, hogy meghallgassa tanítását. Első kérdésük az volt: „Mi az oka, hogy tanítványaid a vének rendeleteit megrontják, mivelhogy nem mossák meg kezeiket, mielőtt enni akarnak? „Ézzel Jézus a törvényt és a szokásokat szegte meg, s az igaz zsidó vallással teljesen ellenkező szellemben tanított. A tisztátalanság nagy bűn volt, s elkerülésére roppant sok szabályt dolgoztak ki. A mi nagyon is helyes lett volna, ha azzal a testnek szükséges tisztasága czéloztatik. De az egészen négy fejezetből álló törvény majdnem neveltséges dolgokra is kiterjedt: ha egy sírdomb felett keresztül ment valaki, már egész teste tisztátalan lett; ha a piacon járt, ott sok emberrel érintkezvén, teste tisztátalan lett, ezért aztán nagyon sokféle módja van előírva a mosakodásnak.

Mivel felelhetett Jézus mindezekre a vádakra? Hasonló, sőt még nagyobb áthágással vádolta őket: „Mi az oka, hogy ti is megrontjátok az Isten parancsát rendeléseitek által? Mert Isten parancsolta: tiszteljé a te atyádat és anyádat“, ti pedig azt mondjátok, hogy valaki ajándékát felviszi a templomba, ha atyját vagy anyját soha sem tisztelte is, az mégis használ neki. Ti képmutatók! Valóban ti csak ajakkal tisztelitek Istent, de szívetek távol van tőle.

Ily válaszból elég tisztán megérthették, hogy állanak a dolgok. Valószínűleg nem is kérdezősködtek tovább. De úgy látszik, hogy Jézus is átlátta, hogy az írástudóktól és farizeusoktól nem volt mit várjon. A sokaságot összegyűjtötte és hathatós szavakban előadta, hogy nem az fertőzteti meg az embert, a mi száján bemegegy, hanem az, a mi azon kijő. Nem az a kérdés, hogy mit eszünk, hanem az, hogy mit cselekszünk.

Enkölcsi bünt érzéseinkkel és rosz érzéseinkből származó cselekedeteinkkel követünk el. Ez a mily természetes dolog előttünk, ép oly ismeretlen volt a zsidók előtt. Szerintük az volt és ma is az a kérdés, hogy a törvény mit parancsol. A disznóhúst, például, még ma sem eszik meg, nem mintha az egészségtelen eledel volna, hanem mivel az a törvény.

Epen ezért a Jézus példázatát sem értették meg még tanítványai sem. Az a lassuság, melylyel a bűn lényegét felfogták és akadékoskodó természetük, élénken előnkbe tárják, hogy Jézusnak mily nehézségekkel kellett megküzdeni. Láthatjuk, hogy ő még a nagy tömeg között is egészen egyedül érezhette magát. Igen, mert nem volt, a ki gondolatait megérteni, érzéseit viszonzni tudta volna. Csodálkozhatunk-e, ha halála után annyira félremagyarázták. A kereszténység igazságai tehát először nem a „bölcseknek és okosoknak“, hanem egyszerű kisded csemetéknek voltak hirdetve.

Ezzel Jézus életének első szakaszát megismertük. Tekintjük át azt, mielőtt tovább mennénk. (A tanító helyesen fog cselekedni, ha a leczkéket rendre ismételteti tanítványaival.) Láttuk, hogy hosszas hallgatás és előkészület után fellépett és a Keresztelő János küldetését tovább folytatta, hirdetvén a mennyország eljövételét. Éreztük evangéliumának magas szellemét, kegyes gyöngédségét. Láttuk, hogy az az egyszerű nép szívére nagy hatást tett: azok örömmel hallgatták őt. Az ugynevezett bűnösök legszamosabban seregelték hozzá, s oly szívességben és szeretetben részesültek, a minőt előtte még sem proféta, sem más szent nem mondhatott. De a kor buzgó vallásos népét, a farizeusokat szavai nem érintették. Azoknak elég volt saját igazságuk, saját szokásaik. Ezekről mindinkább megvettették. A növekedő gyűlölet és ellenségeskedés életében nagy válságot idézett elő. Erről szólani fogunk a következő leczkékben.

Kérdések.

1. Mit értettek a farizeusok a kéz tisztátalansága alatt?
2. Mivel mutatta meg Jézus, hogy hagyományaiknak nincs semmi értéke.
3. Mi teszi az embert valóban tisztátalanná?

EGYHÁZI SZEMLE.

„Sok elsők lesznek utolsók.“ Az irás eme szavai betöltek a franciaországi szerzetrendeken is, hol a mártiusi rendeletek folytán nov. 7-kéig 300 kolostort zártak be s 5000 szerzetest üztek ki celláikból. Kik egykor a lelkiismeret bírójának székében ültek s az inquisitio által rémületben tartották az egész keresztény világot, Franciaországban ma hazátlan buj-

dosókká, földönfutókká lettek. Sorsuk, valóban, részvétet ébresztene, ha a törvényeknek való ellenszegülés folytán, melyet pedig az apostol is tilt, midőn azt mondja: „minden lélek a felső hatalmasságnak engedelmes legyen“, nem tették volna magukat gyanusokká hazafiságukra nézve.

Mind a mellett a kiűzött szerzetesek iránti részvétben így sincs hiány. A zárdák bezárása alkalmával a tömeg nem egy helyt tüntetőleg viselte magát mellettök. Számos tisztviselő lemondott hivataláról. Közelebbről az angol egyház egyesületének (English Church Union) elnöke, Charles L. Wood, az egyesület tanácsa nevében, a mely az aláírás szerint 12 püspököt, 2500 papi és 15,800 világi tagot képvisel, Londonból a következő levelet intézte a párisi bibornok-érsekhez: „Uram, az angoloknak oly drága szabadság nevében az alólirottak az angol egyház papságának tagjai vagy ezen testülethez tartozó világiak kifejezni óhajtják Eminentiadnak s Eminentiad által Franciaország összes katolikusainak azon üldözések feletti méltatlankodásukat, a melyeknek az egyházi rendek jelenleg Franciaországban ki vannak téve. Nem hallgathatjuk el nyugodtan a zárdákon elkövetett méltatlankodásokat, a kápolnák megszenteltségtelenítését, kegyességök és nemes munkájuk által kitűnő egyének utczára menhelynélküli kidobását. Engedje meg azért, hogy Eminentiad által egy ily igazságtalan üldözés áldozatainak kifejezzük a mi legmelegebb rokonszenvűnket a megpróbáltatásban, melynek alá vannak vetve és azon biztosításunkat, hogy bárminő különbségek legyenek azok, a melyek más pontokra nézve szerencsétlenségükre közöttük fennállanak, ez ügyben szívben és lélekben velük vagyunk a nemes küzdelemben, melyet ők a szabadság és vallás szent ügyéért vívnak.“ E levélre, melyet a párisi „Semaine Religieuse“ tett közzé, a „Journal des Debats“ egy vezércikkben teszi meg megjegyzéseit, melyet érdekesnek tartunk kivonatossan szintén közölni, annyival inkább, mert e vezércikk meglehetősen világot derít a szerzetrend ügyére s ez által annak elbirálására kellő támpontokat nyújt. „Ezen angol egyházi egyesület — úgy mond — tagjai számánál és minőségénél fogva tekintélyes társulat. Az angol magas egyházat képviseli. Szervezete kiterjed az egész egyesült királyságra. Bevallott célja: ellent állani azoknak, kik a hatalommal való visszaélés által megzavarni akarják a hiveket azon jogok gyakorlásában, a melyek hitök legszentebb elveihez tartoznak. A mártiusi decretum alkalmazása a nem engedélyezett gyülekezetekre az egyesület igazgatójának kétségen kívül úgy tünt fel, mint egy visszaélés a hatalommal és az ellen tiltakozik Charles Wood urral 12 püspök, 2500 anglikán pap és 15,800 világi. A mi a levelet illeti, ez a francia kormány ellen ugyanazon vádak ismétli, a melyeket az ultramontán sajtó 6 hó óta naponként ismétel. Állítja, hogy a vallások üldöztetnek, a zárdák bántalmaztatnak, a tem-

plomok megszenstelenítettnek, hogy az állítólagos üldözés áldozatai nemes harcot vívnak a szabadság és vallás szent ügyéért. Hogy a 12 püspök és az angol papság 2500 tagja az ők vallásos köteleimktől elfogultan, kevésbé vagy rosszul ismerik, a mi a jog ezen oldalán történik, megérthető, de bámulatra méltóbb az, hogy a 15,000 világi s közöttük Ch. Wood ur, lord Halifax első szülötte, Gladstone előbbi ministersége alatt a szabadelvű kabinet tagja, dr. Pusey, Limerich gr. is oly rosszul vannak értesülve a franciaországi dolgokról. Ebben a küzdelemben, mely rövid időn a törvény győzelmével véget ér, sem a vallásról, sem a szabadságról nincs szó. A francia kormány mindig tiszteletet nyilvánított a vallás iránt. A köztársaság elnöke cherbourgi utjában elismerte erejét, melyet az a köztársaság érdekében hozhat. A tanács elnöke a ház előtt utóbbi alkalommal tartott beszédében védelme alá vette a concordatumot, mely a papságnak fizetéseit és kiváltságait biztosítja. . . . A vallás semmi esetre sem volt fenyegetve a háttározat által és az angoloknak oly drága szabadság, a mint Ch. Wood ur mondja, épen úgy nem, mint a vallás. A congregatiók minden tagjának szabadságában volt zárdái házában megmaradni és ott folytatni áhitatoskodásukat és jó tetteiket. E végre nem kívántatott több, mint hogy egy kérvény aláírásával törvényes elismertetésüket eszközöljék. De ők előbbre becsülték házaiknak nem bántalmaztatását, hanem bezárását, templomaiknak nem megszenstelenítését, hanem pecsét alá vetését, előbbre becsülték, a mint Ch. Wood ur magát kifejezi, a nemes harcot. Ezt ők az ügy ismeretével érett megfontolás után tették, előre tudván ellenállásuknak következményeit. Szabadságuk egész a végrehajtás napjáig bántatlan volt s most is az lenne, ha alája vetették volna magukat a törvény által kívánt egy formalitásnak, mint más congregatiók. Ch. Wood urnak és az angol egyház egyesület tagjainak levele egy igen tiszteletre méltó érzés által van sugalmazva, de mutatja a végrehajtást megelőző tények nem elégséges ismeretét. A távolban azok a tények, a melyek ezt a végrehajtást kísérték, súlyosabbaknak tűnhettek fel, mint valóban voltak. Az angolok 1685-beli emlékeikkel azt hitték, hogy Franciaország a nantesi edictum visszavonását akarja megtorolni s vissza akarja fizetni a katolikusoknak, a mit ezek a protestansokkal cselekedtek egykor. De ebből semmi sincs. Felfüggesztetett egy kiváltság, a törvény iránti engedelmségre hivattak fel azok, a kik azt visszautasították; de ez által a szabadság nem fog szenvedni s a vallás nem kevésbé tiszteltetni fog.“

— A franciaországi reformált egyházban a szabadelvű párt visszanyerte azon jogát, melytől az utóbbi zsinat alkalmával az orthodox többség megfosztotta volt, a választók lajstromából kitörölvén mindazokat, a kik a zsinat által megállapított hitcikkeknél aláírni s azokat elfogadni vo-

nakodtak. Az orthodoxoknak ezen önkényes eljárását a cultus-minister, mint törvénytelen megsemmisítettette, a kitöröltek nevei a választási lajstromba ismét felvételtek s most már minden protestans, tekintet nélkül dogmatikai álláspontjára, szabadon gyakorolhatja az egyházban választási jogát.

— Az ókatholikusok némi életjelt ismét mutatnak. September hó folytán Baden-Badenben tartott gyűlésökben, melynek elnöke a bonni egyetem egyik tanára, Schulte ur volt, a következő határozatokat hozták, illetőleg tételeket állították meg: 1-ör a ker. vallás alaptételein nyugvó hit és a természettudomány egymással nem kiegyenlíthetlenség; 2-or, a nemzeti egyházak autonómiája teljesen összefér az egyház egyetemes jellegével; 3-or, a protestansok egy nagy része sajnos tévedésben van, midőn a vatikántól függő római egyházat a conservatív elvek tekintetéből a maga szövetségesének tekinti; 4-er, a német birodalomnak a történet által igazolt s önfentartási jogánál fogva parancsolt kötelessége a vatikán politikája ellen küzdeni; 5-ör óvakodni kell Rómával ugy annak szerveivel egyezkedni minden oly ügyre nézve, a mi az állam törvényhozására és polgári tekintélyére tartozik, mert ez szükségképpen az állam felbomlására vezet. A gyűlés, melynek hangulata bizalomébresztő volt a német-keresztény szellemnek a római ultramontán szellem feletti véggyőzelmét illetőleg, egyebek mellett az isteni tiszteleteknél még egy német liturgiának elfogadását szavazta meg.

Az ókatholikusok baden-badeni gyűlésével egyidejűleg tartott a németországi ultramontán katolikus párt is egy közgyűlést Konstanzban, a melyben Hefele püspök is, az utolsó azon püspökök között, a kik a vatikáni conciliumon „nem“-mel szavaztak volt, beadta derekát s egy nyilvános beszédben kijelentette a maga meghódolását a vatikáni határozat előtt. A mint a „Deutsches Protestantenblatt“ megjegyzi, „nem csak a személyt, de a tényt magát illetőleg is érdekes ez az esemény. A katolikus püspökök állásuk megszilárdását az ultramontán párt vezetésében keresik; a püspökök egykori önállóságának utolsó személyesítője ezen nézetváltoztatással megerősíti a római egyház átváltozását, a mely csak most vette kezdetét, de nehéz bonyodalmakra vezethet. A gyűlés szónokai minden lehető tárgyat felhasználtak előadásaikban s mindeniknek beszédén, mint veres fonál huzódott végig az eszme, hogy egy hatalmas gépezetre van ismét szükség, a melynek segítségével az ultramontán érdekekért az egész catholicismust mozgásba lehessen hozni.“

Hogy ez a törekvés, az kétséget nem szenved; de ez ma már nehéz feladat. Akadályul szolgál ebben a fennebb említett ókatholicismus is, mely, ugy látszik, nincs annyira elfogulva a pápai csallhatatlanság által. Nevezetesen egy dr. Michelis nevű tanár egy felhívást intézett magához a kontanzi gyűlés-

hez, melyben késznek nyilatkozott e tétel nyilvános megvitatására: „A pápa személyes csálhatatlansága vagy katolikus dogma, vagy a jezsuiták iszonyu ámitása (tromperie). Ám de ezt kathólikus dogmának nem lehet tekinteni, mivel sem a szent íráson, sem a hagyományon, sem egy egyetemes concilium szabályszerű elfogadásán nem alapszik. Ennélfogva csak iszonyu ámitás.“ Ezen tételt Dr. Michelis késznek ajánlkozott akár a gyűlés színén, akár bármely más helyen megvitatni; de nem akadott, a ki az oda dobott keztyűt felvette volna.

— Németországban a szabadelvű papoknak más egyházba lett megválasztatások esetén az országos consistorium által kinevezett bizottság előtt colloquálni kell. A „Deutsches Protestantenblatt“ közelebről egyily colloquiumról egy külön melléklapot adott ki, melyben Weesenmeyer, manheimi lelkésznek a hannoveri országos consistorium előtt lefolyt colloquiumát egész terjedelmében közli. Sajnáljuk, hogy térszüke miatt az egészet nem ismertethetjük. Ránk nézve az kétszeres érdekekkel bírna, nem egy helyt saját álláspontunkra ismerve abban. Mutatványul azonban néhány kérdés és felelet közlését még sem tagadhatjuk meg magunktól.

K. Egyházunk azt tanítja, hogy Krisztus igaz Isten, ki öröktől fogva az Atyától született és igaz ember, ki szűz Máriától született. Éz-e az Ön hite?

F. Ha ön ezen kifejezéseket: igaz Isten és igaz ember velem együtt azonosoknak tartja a biblia Isten- és emberfiával, akkor „igen“-nel felelek.

K. Feleljen ön minden záradék nélkül: igen vagy nem.

F. Hasonló kérdésekre nem lehet egyszerűen igen-nel vagy nem-mel felelni.

K. Fejtse ki ön nézetét a szentháromságról.

F. Isten egy lényében. Ez az egy Isten kijelentette magát az embereknek mint atya a teremtés, a fiuban a megváltás s a szentlélekben az emberiség megszentelése által.

K. E szerint ön csak egy kijelentési háromságot ismer el.

F. Ugy van.

K. Ön hát nem hiszi a külön három személyű istenből álló szentháromságot?

F. Az egyházi tan maga is különbséget tesz a személyekre nézve, midőn azt mondja: Csak az Atya önmagától való.

K. E szerint ön tagadja azt, hogy a szentírásban a lényháromság (Wesenstrinität) taníttatnék?

F. Ezt j o g g a l t a g a d o m.

K. Hogy magyarázza ön az apostoli hitvallás ezen szavait: szentlélek által fogantatott, szűz Máriától született?

F. Amaz első a maga szellemi értelmében kifejezi Krisztus méltóságát, mely szerint ő teljes volt Isten lelkével; a második hasonlóképpen egy jelkép, mely nekünk Krisztus tisztaságát és ártatlanságát mutatja.

K. Ön tehát abban a nézetben van, hogy Krisztus természetesen módon származott?

F. Mint valódi embernek más képpen nem is lehetett. Egyébaránt Istennek, hogy egy rendkívüli hatást eszközöljön, semmi esetre sincs szüksége arra, hogy az általa adott törvényeket és parancsokat felfüggeszsze.

K. Ön bevezetésében helyesen beszél a Krisztus személyét illető felfogásokról és azután így szól: „Egyébaránt nem ez a fődolog: az Ur nem azt kérdezte egykor Pétertől, hogyan gondolkozol te felőlem, hanem ezt: Szeretsz-e engemet?” Nem tudja-e ön, hogy ezzel ellentétbe helyezte magát a szentírás egy határozott tanításával?

F. Ön máté 16. 13. stb. verseit érti.

K. Jézusnak tanítványaihoz intézett eme kérdése: Ti pedig kinek mondatok engem lenni? nincs-e ellenmondásban az ön előbbi állításával?

F. Nincs, mert itt a Messiásban való hit, mint az ő krisztusi hivatásának első elismerése, szükségesség volt.

K. Igazolhatónak hiszi-e ön papi álláspontjáról állítását? Nem hiszi-e ön, hogy azzal sok hívő lelkiismeretét megzavarta?

F. Nem jutott eszembe, hogy ezen két tételt ellentétbe helyezzem egymással. A mi a második kérdést illeti, arra határozott nem-mel felelek.

K. Lenne-e ön szives kifejtteni előttünk, hogy mit hisz a feltámadásról?

F. Teljesen meg vagyok győződve a feltámadás vallásos tényéről; hiszem, hogy Isten Krisztust a sírból új életre hívta és Krisztus most mint élő Krisztus az Isten jobbán ül, mint az ő gyülekezetének úra és feje.

K. Ez minket nem elégít ki; mit tanít egyházunk?

F. Vere surrexerit (igazán feltámadott).

K. Tudna-e ön egy más igehatározót mondani, a melyet symbolikus könyveink a „vere“-vel egy jelentőséggel használnak.

F. Corporaliter (testileg) vagyis realiter (tényleg).

K. Fejtse ki e kérdést illető nézetét.

F. Pálra támaszkodom, a ki Krisztusnak szellemileg megdicsőült testet tulajdonít.

K. Ugyanaz a test-e ez, a melyben ő 40 napig a földön járt.

F. Legalább az írás azt tanítja.

K. Volt-e e testnek szerves működése? Nem azt mondja-e Szt. János, hogy Krisztus evett és ivott?

F. A János evangéliuma a Jézus életét illetőleg előttem nem feltétlen hitelességű forrás.

K. Olvassa el ön Csel. 10, 40. és 41 verseit: mi mondatik ott a feltámadott testéről?

F. Semmi; mert ez a kifejezés: „a kik ettünk és ittunk ő vele“ az élő, még meg nem halt Krisztusra vonatkozik.

K. Ah! Ön ezt így fogja fel? De ez elferdítése a szövegnek. Hiszi-e ön, hogy Tamás ezt a testet tapogatta meg ujjáival?

F. Ugyanazon testről van mondva, hogy bezárt ajtón ment keresztül, ennél fogva azon testnek merőben különböző testnek kellett lenni. Egyébaránt Lessing óta senki sem vitatja többé, hogy az evangéliumnak a feltámadásra vonatkozó tudósításai ellenmondók és egymással össze nem egyeztethetők.

K. Ön sokat beszélt hitünkben a formáról és tartalomról. Mi különbözteti meg már azt, hogy mi a mag és mi a héj?

F. A z é n l e l k i i s m e r e t e m.

K. Ismételje ön hitnézeteit?

F. Én hiszek a Krisztusban, mint Isten legfőbb kijelentésében, a kinek lényje szentségben, igazságban, tisztaságban és szeretetben áll; hiszem a szentírással, hogy Isten Krisztusban volt és benne az istenség teljessége lakozott; hiszem, hogy én Istent véges határok között Krisztusban fölismerem.

K. Hiszi-e ön, hogy ez megegyezik a mi hitvallásunk tartalmával.

F. H i s z e m.

Kell-e mondanunk, hogy Weesenmeyer urnak ezen feleletei az ágostai vallású consistorium igazhitű biráit nem eléghették ki. Pedig ez az irány és ez a szellem ma már nem egyes tünetenként jelentkezik. Át van attól hatva az egész aémétországi protestáns egyház. És ezt teljes joggal meg is várhatjuk a bölcsészet hazájának fiától, midőn közelebről Madridban is fényes ünnepélyt rendeztek a Servét Mihály emlékének tiszteletére, melyre a meghívóban ez áll: „sziveskedjék ön a kitünő vértanu emlékének tiszteletére és elégtételadásra szánt emez ünnepélyen megjelenésével részt venni.”

— A z a n g o l o r s z á g i egyházi viszonyokról a „Renaissance“-ban egy terjedelmesebb közlemény jelent meg, mely az unitáriusokról így nyilatkozik: „Az unitárius egyház az egyedüli, mely a gondolat szabadságának védelmezésén munkál, de Angliában nem alkot szoros értelemben vett egyházat, inkább felekezetnek tekintik s a nagy tömeg egy felekezet iránt soha se tanusít oly figyelmet, mint egy elismert egyház iránt... A befolyást az anglikán egyház gyakorolja, mely ott uralkodó s általában mindazok, kik az elegans világhoz akarnak tartozni, nem gondolnak arra, hogy valamelyik dissidens egyházhoz csatlakozzanak; de ha az anglikán egyház valaha felbomlanék s nem lenne többé államegyház, az unitáriusok számban és tekintélyben nyernének, mivel jelenleg ebben az egyházban nyilatkozik a szabadelvűség“ . . . A levelező ezután megemlékezőn az anglikán egyház egy tekintélyes papjának, Brooke Stopfordnak közelebről történt kilépéséről, ki ha nem is csatlakozott egyenesen az unitáriusokhoz, a mint előre gondolták volt, a szabadelvű kereszténységnek nagy szolgálatokat tehet, így

folytatja: „Mint ellentétet a modern gondolkozás ezen irányával meg kell említenem azt a törekvést, mely szerint az anglikán egyházban némelyek szertartásaikban minél közelebb akarnak simulni a római egyházhoz. Isteniszteletök módja különben is keveset különbözik a misétől; papjaik a kath. papok által használt miseruhákat viselik s oltáraikat virágokkal és gyertyákkal ékítik fel. Némelyek közülök füstölőket is használnak s processiókat rendeznek keresztekkel és zászlókkal“ S mivel némelyeket — jegyzi meg tovább levelező — a ritualismusban nyilatkozó eme félrendszer nem elégít ki, mivel a czeremoniáknak, ha egyszer azoknak művelésére adjuk magunkat, nehéz a határát kijelölni, a ritualisták közül sokan mennek át a kath. egyházba, a hol aztán czeremoniás hajlamaik teljesen kielégítették . . . „Az ember hihetetlen dolognak tartaná — így végzi levelét az író — a hasonló hátrafelé menést, ha nem látná valóban megtörténni, még pedig egy oly felvilágosult országban, mint Anglia. Egyébaránt én úgy hiszem, hogy ha a ritualismus a korlátolt lelkek között hódítást is tud tenni, ezt a külső pompának, a czeremoniáknak, a zenének s annak köszönheti inkább, a mi az érzékekre hat, mint tanainak. Ha azok a templomok, a melyek ma a ritualismus legerősebb bástyái megfosztatnának ezen külső sarlangoktól, valószínűleg rövid időn üresen maradnának. Kétségen kívül sok őszinte és vallásos lelkületű ember van, a ki ezen külsőségekben inkább az eszményt nézi, a melyet azok kifejezni vannak hivatva, de a kevésbé műveltekre s főleg az ifjuságra egészen ellenkező hatással vannak azok. Mindenesetre mindig szánandó dolog azt látni, hogy az emberek a vallást a külsőségekre s érzékiségre akarják visszavinni s azok, a kik a kath. rendszert ismerik s tudják, mint bánik el azzal a maga érdekeiben, felette sajnálatra méltónak fogják találni, hogy egy oly országban, a mely három évszáz óta Róma igényeinek szilárd ellenfele volt, most a külsőségek naházásával annyira közeledni indult a katholicismushoz.“ — Nem fog ártani, ha mi is figyelemmel leszünk, nehogy isteniszteleteinknél levetközzük a régi egyszerűséget. Hajlam van rá. Nem mondjuk, hogy minden külsőséget kerüljünk, mert hiszen akkor templomokat se építenék; de azokra helyezni át a vallás sulypontját, magának a vallás lényegének okozna kárt és romlást. Nem minden épületes, a mi kedves.

— Az amerikai unitáriusoknak az őszön Saratogában tartott nagygyűlésükről a megelőzőtt füzetben a „Különfélék“ rovatában már volt ugyan említés téve; kiegészítésül azonban e helyen is adunk hozzá néhány igazán fontos adatot. Ez a gyűlés a Meadville College részére, a mely nyugoti Pennsylvaniában unitárius papok nevelésére szolgáló intézet, 10,000, az amerikai unitárius társulat részére missioi célokra viszont 10,000, a cambridge-i papnövelde részére 2600 s több más egyházi célra 1000 s 2000 font sterlinget szavazott

meg, a gyűlés színén összegyűlvén ebből 2500 font, tehát több mint 20,000 frt. Ez aztán a lelkesedés. Az „Inquirer“ honnan ez adatokat vettük, méltán szentelt ez áldozatkészégnek egy vezércikket e czim alatt „Unitarian Enthusiasm,“ melyet így kezd meg: „Ritkán irhatunk unitarius lelkesedésről. Sokkal gyakrabban van okunk panaszkodni annak hiánya miatt. De nekünk úgy tetszik, hogy az amerikai unitáriusoknak Saratogában tartott utóbbi gyűlésök jellemzésére megfelelőbb czimet nem találunk, mint a mit a czikk élére irtunk. Itt több volt a melegségnél és buzgóságnál, itt valódi lelkesültség volt. Üdvözöljük amerikai testvéreinket. Ők megmutatták, hogy nem lehetetlen az unitarizmus ügye mellett lelkesülni, hogy ha eddig tán lágymelegség jellemzett minket, tőlünk függ azt levetkezni és szívvvel, lélekkel előmozdítani az unitarius kereszténységet. Ők példát adtak nekünk angol unitáriusoknak, a melyet jól teszünk, ha követünk.“ Tegyük hozzá mi is, hogy e példa nekünk se fog ártani. Mi ugyan szeretünk magunknak azzal hizelegni, hogy ügyeink mellett lelkesülni s a közczélokra áldozni tudunk. S tán van is valami igaz a dologban, De mi a mi lelkesülésünk és áldozatkészégünk az amerikai unitáriusokéhoz képest, melyekről a fennebbi adatok szólnak. Tisztelet a kivételeknek, tisztelet azon egy-két emberünknek, a kiket áldozataikkal még oda állithatunk amerikai testvéreink mellé, de bizony a nagyobb résznek nincs mivel szerfelett dicsekedni. Ha igérettel eleget lehetne tenni az áldozatkészégnek. Nó akkor egészen másként állanánk mi is. Az 50-es években igéretben mi is több mint 100,000 frt áldozatot hoztunk egyházunknak. Csak az a baj, hogy ennek egy nagy része ma is csak ígélet, sőt akadnak, a kik azt mondják, hogy ők azt az ígéletet nem is azért tették, hogy valaha beváltsák. A ki nem az, ne vegye magára; de így könnyű patronusnak lenni, hanem nincs benne semmi haszon. Azért ismétljük, hogy az ámerikai unitáriusoktól mi is példát vehetünk. Ne hagyjuk kiveszni a magyar unitáriusoknak is egykor csakugyan példás buzgóságát és áldozatkészégét. Az aratnivaló sok, csak erőnk legyen hozzá.

cz.

FELELET

a Keresztény Magvető XV. évfolyam 4-ik füzet 281—283, lapjain álló támadó vádiratra.

„Avagy nem kell-e megfelnünk a te sok beszédedre? avagy a csácsogó ember lehet-e igaz? a te hazugságid miatt az embereknek kell-e hallgatniok? nem kell-e senkinek szégyennel illetni tégedet, ki egyebeket csufolsz?“ Jóh XI. 2. 3.

Kazinczy Ferencz Berzsényit és Dajkát bírálgatta, s a sok esetlen kritikus kifogásain, bántalmazó megjegyzésein elkeseredve felkiáltott:

„Oh marha lelkek, méltók vonni jármat
 „Hányszor fakasztá már dongástok engem
 „Sze'íd kacajra — hányszor élességre?!“

Én akkor bámultam, boszankodtam Kazinczyra, hogy annyira el tud magáról felejtkezni, s oly gyöngédtelen kifejezéssel ad jelt író társaira lett kedvetlenségéről. De most, midőn látom, hogy az egyház elnéző pártfogása mintegy maga kezd támadást*), s párjával bocsátja reám célzott rágalmakat, s a helyett, hogy az egyház souverénitását kimélné, s vezetné oly utakra vagy hivatali elbáúásra, hogy a világtól elrejtve, saját körében rendezné ügyeit, mintegy nyílt hadat kezd valótlan állításaival s arra kényszeríti közegeit, hogy mint b. Salamon mondja, a mit nem loptak is fizessék meg — most nem bámulok az elkeseredett irodalmáron — sőt a furfangos Stäel a s s o n y is jut eszembe, a ki hasonló esetben bús kongan fakadott ki: „a mint ismerni kezdtem az embereket, szeretni kezdtem a kutyákat“. . . . Auch der Räuber hat seine Stunde.“

S valóban rossz kedvvel fogtam tollat azon csufondáros csapattal szembe, a mely elég okosnak, elég bölcsnek hiszi magát arra, hogy méltatlan támadást kezdjen — de Ch a a n i n g jutott eszembe, hogy a hol becsület ügye forog fenn, ott nem lehet, nem szabad engedékenyeknek lennünk — nehogy beteljék rajtam is hát a J a g o megjegyzése, hogy „a ki tőlem pénzt lop, semmi az, de a ki hiremet lopja meg, koldussá teszi“ — pár sorba szorítom feleletemet.

De itt nem Consistorium, nem Pál Péter forog kérdésben, hanem az egész Clerus; s azt sem veszem tekintetbe, hogy saját nevem forog becsületsértésben — én többször is hallottam méltatlan támadást — s mindannyiszor elmondhatom Th i e r s e l, kinek békétürését bámulták: „régí esernyő vagyok én — 40 év óta perog reám s le rólam az eső“, de a mint M o n t e s q u i e u a sajtószabadságtól az államot féltette, én is az egyház becsületét, nyugalmit sajnálom, melyet kimélnünk kellene s még ha vérnyomok kerülnek is elé, azt is elrejtteni, eltörölni kellene s zártfalak mögött igazítani ki.

S valóban lehet bámulni: honnan és miért van kedvök e gúnyíróknak ily sikertelen, meddő támadásokkal kísérteni, rágalmazni valakit, midőn végre sem dicsekedhetnek fényes gloriával, hanem ha a F a u s z t esete nyugtat meg. F a u s z t o t az ördög akarta elrabolni, de mind aggódott az ördög, hogy az ifju szilárdabb jellem lesz, hogy sem ő hálójába kerithesse, de a Sátán kérdezte az ifjutól, van e benne tudományom? Oh van még sok, lőn a felelet, „ha ugy, hát a miénk“ mond a sátán. Tehát a csalfa kitünőségre törekvés a baj gyökere, a mint Q u i n t i l i a n megjegyzi: „nihil pejus est iis qui paulum aliquid ultra primas literas progressi, falsam sibi scientiae pervasionem induerunt.“ Azok seregébe tartoznak a támadók, kik ifjukori tanulmányuk

*)Folyóiratunk nem hivatalos organuma az egyháznak. Az ebben megjelent közleményekért mi vagyunk felelősek. Ha jót teszünk, ezt szívesen megosztjuk egyházunkkal, hisz azért munkálunk; de ha rosszat cselekednénk, ezért a vád egyedül minket érhet. Ezt megjegyezni kötelességünknek ismertük a t. esperes ur ezen kifejezésével szemben, a ki önvédelmére tollat fogván azzal kezdi, hogy egyházát vádolja. Ismételjük, hogy folyóiratunk nem hivatalos organuma az egyháznak.

túlbecsülésével a világot akarják s hiszik is reformálni, de teljesek rosszlelkűséggel; hatalommá akarják magokat varázsolni, s nem veszik észre, hogy a pessimismus fekete színe önti el munkájokat, ha csakugyan lehet és szabad e repkedő lapokat munkának tartani.

Ugy látszik: író nagy sulyt akar fektetni arra, hogy a környékekről vonja le azt a ködfátyol képet, mely azokat a botránkozató személyek elől eltakarják, míg azok ellenben szerény elvonultságban gyümölcsöt érlelhetnének s adhatnának a közönségnek, s irogatásaiknak, jobban mondva kelletlen vádjoknak tekintélyt és hitelt akarnának szerezni. Irni hiszen szabad, de még az, hogy valaki írni, rágalmazni nem szégyenli, s névtelenség paizsa alatt szennyet, piszkot szór szerte, még írói rangot nem ruház senkire. Ha úgy volna, mint a közember hiszi, hogy a mi nyomtatásban megjelenik, mind tiszta igazság volna, vagy miudjárt az apotheosis csillagfénye öntené el, még csak menthető volna; de hazudni nyomtatásban — ennek mentsége nincs. Mint nem igazat írni, jobb volna, ha elmaradna az egész írás. Azoknak szól első helyen e leczke, a kik hivatalos legelőn táplálkozva, hizlalják bűnös lelköket s azután beállnak írónak, s a mit irnak, minden sorban kitüntetik rossz lelkűségeket. S azok állításuk szerint aztán nem csak Aranyosszék, de az egész világ, rajtok kívül el van maradva. Pedig megkérdehetjük tőlük, adjanak számot: mi tulajdonképen az, miben e környék el van maradva? Mi az egyház szervezetből az, mit e környék elmulaszt, vagy másként tesszen, mint az a közügy életébe be van számítva? Megkérdezhetnők, s mint b. Salamon mondja, égő üszköt gyujtanánk fejökre; főleg ha arról számoltatnók, hogy ők mennyiben pontosok hivatalukban, a minek jutalma felől akarnak panaszkodni.

Hibának mondják, hogy e környék évenként csak egyszer tart közgyűlést, holott a többi környékekben többször tartanak. De kérdés: miért is tartanánk többször azonkívül, midőn zsinatot, főtanácsgyűlést kell rendeznünk; miért ha nincs tárgy annyi, hogy megérdemelje? Az igaz, hogy mikor zsinat vagy főtanácsgyűlés nem volt jelentve, még egyszer sem tartottunk; mert megjegyzendő, hogy miután e környékben papiszék tartásáért nem szoktunk gyűlést tartani — más rendje levén itt a választószerzés tartásának — ok nélküli költsékezés volna tárgytalau gyűlésekre költeni s az ekkleziáknak csakis pipagyujtó költséget okozni. És ez elv mellett, az én esperességem alatt több maradt az ekkleziái birtokában ezer forintnál, mit az ok nélküli gyűlések mellőzésével kiméltünk, mert egy egy gyűlés az ekkleziáknak úgy ötven forintig s volt eset, hogy még többbe került. Nem ok nélküli luxus vagy épen vesztegetés volna-e szegényíteni az ekkleziákat, s nem azt mondja-e a józan számítás, hogy kiméljünk a hol lehet? . . . és ha talán valakinek zokon esik e kiméletes eljárás — jusson eszünkbe a régi közhely: „malum bene positum maneat suo loco.“ — Az, hogy itt közelben van az egyházi főtanács széke, a hová minden érzékenyebb ügy miudjárt bejelentetik, s aztán különben is többféle érdek: Torda, Abrudbánya, Toroczkó érintkeznek, éppen arra hívnak, hogy kerülhetőleg tartsuk vissza magunkat az ok nélküli gyűlésezéstől, költsékezéstől, ha különben egy kis társalgás, ismerkedő pipázás elférne az esperesnél is, de aztán a reá nehezédő ötven hatvan forint nem tréfa.

Arra a megjegyzésre, hogy itt világi consistorok nem járnak gyűlésekre, mint más környékekben, feleletül csak annyit mondhatunk, hogy itt sohasem volt szokásban, aztán épen azért, hogy közeli viszonyban állunk az egyházi tanácsossal, itt nem is volna eszközölhető; de azért ki van mindig hirdetve, s a ki megjelen, hivatali s baráti tisztességgel fogadva. Az pedig, hogy Insp. Curator se hinak, becsülettel mondva, hazugság. Volt egyszer eset, hogy a közösen meghívott Curatorok közül egyik — mindamellett, hogy szomszédban laktak — a másikkal nem közölte a hívást, s én nem láttam illőnek avval mentegetődni, hogy a Curatorárs elmulatta a közlést, de azért semmi zavar nem történt. Az eféle nem szándékolt mulasztások, csak is az igen hiu, az igen szegletes egyénéknél lehet ok a megbotránkozásra.

Papiszékezés s vizsgálószékbeni eljárásról az esperesség nem minden jött-ment roszelelkü írónak, hanem az illető egyházi felsőségnek tartozik felelősséggel, és ez nem szorult arra, hogy fogadatlan prokátorok által számoltassa s minden eféle kéretlen beavatkozó, az egyházi élet titkait őrző szellem átkát vonja maga után. Nem elég csak elmondani a rágalom szót: adattal kellene igazolni a panaszt, s újjal mutatni: ki elől zárta el magát az esperes, s ki volt a panaszló, kit bár durva hang meghallgatatlanul elűtasított volna.

Szóba van hozva a papi élet alapja, a bérfizetés rendje. A mi e környéknek bűnül van tulajdonitva az, hogy már most egyetlen egy ekklézsia fizet szalmás képét. Szomorú idők emlékét költi fel ez a lélekben — azon időkét, melyeken a folytonos háboruzás letarlitott mezőt adott át évről évre a népnek s a nép alimizsna gyanánt fogadta a kevés szemet is, s a folytonos évek alatt el is felejtették, hogy szalmát is követeljenek, s így végkép lemaradt a kepefizetés; de a következő mégis megmutatta, hogy ez a szemül adott bér a népet megtartotta. A Királyhágón-túli egyházakban nem az egyházi személy szedi be a bért, de akárhány eset van, hogy a pap, mester, megkérlik a fizető gazdát, hogy ne adja be a gabonát a köztárba, adja inkább neki, hogy így tisztábban kapja; s dicsekvés nélkül el is mondhatjuk, hogy ez a környék így is segítvén, a helyi viszonyok is, jobban van a többi környékeknél. Erről tesznek bizonytságot a többi környékek is. Aztán mik azok a mik ezen kívül jönnek említésbe? Csupa ábrándok, vagy még azoknak is árnyai. Vasárnapi iskolák — mik váltig képviselvék a minden nyomon találató casinók, olvasó egyletek által. Tanitói értekezlet, korábban keblileg, most országosan szervezve? . . . Papi összegyűlések? hát ki van eltiltva, hogy összegyűjtse pajtásait — csak ne mindjárt közköltésre? . . . Setét felhő árnyékolta, azt mondják e környéket . . . hm. hm. — egy második Camillusnak kell még eljöni, ki a minden nemes eszmélettől megfosztott s a zsarnok önámitásnak eladott gyermekekkel vesszőztesse meg ezt a szerencsétlen urat, ki úgy nem teszen fel semmi jót a szebb jövőre hivatott világról. Százra megy e maroknyi környékbeli nimitarius egyéneknek száma, kiknek bölcsőjük itt rengett, itt tanulták a világot s életet ismerni, s most mind országos tisztii hivatalban, egyháziak és polgáriak, kik becsületére vannak állásuknak s nagy része szerény viszonyok közt lettek urakká. Hát nem elég bizonytságe ez arra, hogy a környék nincs elmaradva, — hát mit kíván az a magával szá-

mot nem vetett rágalmazó? azt-é, hogy ezek mind istenek legyenek?! Meglátja ő, hogy evvel a panaszszal úgy jár, mint Favre Gyula azon könyccseppel, melyet a Sédáni aláírásnál hullatott, melyet sohase tudtak elfelejteni, s bűnül is számították be neki.

De menjünk tovább:

Tisza Kálmán azt mondja a politikáról, mikép annak nem az a feladata, hogy elérhetetlen vágyakat teremtsen, hanem meg kell aludni a viszonyokkal és lehetetlent kívánni nem kell. Épen az a betegsége van az afféle hivatlan bujtogatóknak, hogy a mit a polgári viszonyok közt sem lát Tisza elérhetőnek, ők a szerényebb, korlátoltabb egyházi körben is ki akarják erőszakolni, s talán épen a Babini köztársaság elveivel harczolva is, s mint ilyenek az utópisták rajjához tartoznak, kik a holnapi igazságot a tegnapi hazugságtól szokták kölcsön venni. Ámitják előbb magokat s aztán másokat is akarnak tévedésbe hozni. Minden egyéb okoskodáson a szegénység panasza huzódik el, mint egy veres hajókötél (paupertas magna meretrix), mely kiindulási és visszavonulási pontot képez s nem akarják érteni, hogy az egyházi élet minden rétegében találkozunk kell evvel. Krisztus szava, hogy „szegények mindenkor lesznek veletek“ és ezt elodázni nem is lehet. A ki ettől erősen fél, fél hogy reá'szárad a népszerű papi átok: „mikor kenyered van tüzed ne legyen“, — meg van tévedve, ha mégis ez a sors jutott részében. Más szakma, más barázda kell annak, ki gazdagság után sohajtoz — van az életnek ezer utja, melyen valaki gazdagság után akar nyargalni, de az egyházi élet meddőcske e kérdésben. Azonban szakítva a gazdagság nevével s eszméjével, a verejték és dicsőség válpontja közt, általán véve, kik papok lettek, hasznát vették, mert ez a polgári sors koszorujába illő életet ad bajnokainak — olyant pedig, melytől meg kellene fosztani azokat, a kik úton útfélen gyalázzák azt, s úgy tesznek, mint a kenyeret ugató ebel. Az ilyenek méltók volnának, hogy csakis véres verejtékkel jussanak kenyerek morzsájához. — Tisztelet az egyházi életnek! . . .

Azonban lehetetlent ne kívánjunk. Ne kívánjuk, hogy minden baj, minden ellenmondás nélkül sikerüljen annak nyugalma, tisztelete. Ez is alája van vetve azon nehézségeknek, melyekkel a társadalmi életnek többi osztályai vesződnék. Értetlenkedés, irigység, egymás elleni tolazkodás, erőszakoskodás s kötelesség nem teljesítés bajaival találkozunk minden lépésnél. És itt még korszaki tévedések is helyet találnak. Ki van itt mondva, hogy tiz év óta jöttek itt zavarba a dolgok. Tiz év óta. Attól az időtől van hát keltezve úgy-é, mióta mások igyekeznek minden nyomon zavart csinálni az ügymenet rendében, s tán csak azért, hogy magok láttassanak nélkülözhetleneknek. Félre kell állítani őket s minden dolgot rendbe jő. „Mikor nincs ingerlő ember, megszűnik a háborúság“, azt mondja b. Salamon Pred. 26: 21. 22. s mind az mi a vádból e rovatba tartozik csak is ez uton gyógyulhat s míg efféle lázítók mozognak a nép között, addig béke, legalább állandó, rendbecsülés, egymás kimélés nem állapodhatnak meg a nép között. Két három bérelt czinkos felforgatják a várost — hazugságot árulnak igazság gyanánt — elkeserítik az érzékeny lelkeket, templomi lázadást, verekedéseket idéznek elő. Hiába na! Tiz év alatt sok történhetik — sok annyi év alatti rozszlelkü titkos bujtogatás által. E miatt támad a szegénység állított

gyalázatja épen oly korban, midőn e környékről szólva, épen az van elismerve, kimondva, hogy sorsukhoz képest a papok gazdagok s általában véve az egyházi kar tisztességes életnek örvend.

Állítva van, hogy bért csak az fizet a ki akar. Hát annyira megromlottnak látja-e író a világot, hogyha, mint állítja, hogy az esperes levette volna gondját az egyház ügyeiről — nem találkoznék közszellem a nép között, mely annak rendezésére működjék, nem-é az egyházi dolgok kezelésével megbízott közegek, kiknek fájna e rendbomlás? . . . Hiszen, ha esperes nélkül is a közegek igazítanak — hiba-é? s rend volna-é minden csekélységért gyűlésezni s költekezni? . . . Magában az egyházak vagyonáról értekezni, érdeklődni igen is kötelesség, de a ki ily kényes dologhoz szólni hivatva van, több lelkiismeretet kell hogy mutasson, minthogy csak gyalázza az ekkleziákat lelketlenséggel, az esperest hanyagsággal értetlenséggel, a consistoriumot tunyasággal, hogy nem látják, nem akarják látni a bajt s így veszni hagyják a kezökre bízott kincset. I. Napole on ról az volt mondva, hogy sziv helyett ágyugolyó volt keblében. Erről a mi vádaskodó emberünkről is azt lehet mondani, hogy sziv helyén epezacsó van keblében. Mindig csak szondirozzák ök a népet, hogy valami hibát találjanak, aztán találnak egy általános érvet, a hazugságot s evvel enyhítetik epedésüket, különösen midőn pénzügyi kérdésekbe kezdenek, hol a bajok hullámmzásával anyyi krízis, anyyi elnapolás kerül elé, hogy csak tanult buvárnak sikerül az örvények meglábolása, — s itt, itt találnak ök valódi élvezetre az ezer alaku gyanusítások tengerében.

Az iskolázás érdekében meg kell jegyeznünk, hogy ezorkétszáz éve, hogy a keresztény világ felett a konstantinápolyi gyűlés a papokhoz kiadta az utasítást, hogy „per villas et vicos“ iskolát tartsanak és azon időtől fogva Pestalozziig és Trefortig örökké küszködik a világ a viszonyokkal, hogy megszerettesse az iskolázási rendet s a vérbe menjen által az ösztön, a tanítatás megkedveltetésére s ámbár főleg az újabb időben a kormány igen sokat tett és teszen röpiratokkal, kormányrendeletekkel, még is még mind az a sorsa ez igyekezetnek, a mit az evangeliomi szolga mondott: „Uram, minden meglett a mit parancsoltál s mégis üres hely vagyok.“ Magában az ügyben s nem az esperesti hanyagságban rejlik hát az akadály, mely mindjárt-mindjárt eleibe gördül az igyekezetnek, mely ezt akarná dicsőíteni. A közelebbi napokban Samassa Jó z s c f egri érsek tűzött össze Trefort miniszterrel: „még az egyetemet se lehet mintaképül venni, mert „Csengeri szavát idézve „az is foglalkozik minden egyébvel csak tanulással nem és frequentál minden helyet, csak az előadásokat nem“, az érsek tervtelenséget, lázas kapkodást és ellentétes fordulatok oscillatioit veti a minister szemére az oktatási baj ügyében. S ha már a nyers fán ezt mivelik, az asszunak dolga mint leszen. Ha ott is, hol kifejtettebb értelem ennyi küzdelemmel jár, mit várunk az utczai tanulóktól. Nem esperes, nem büntetés hiánya hát az ok, hogy nemcsak a felekezeti, de állami iskoláknál is pangásban van a tanítás, s 20, 30 tanuló helyett ötöt hatot találunk, hanem az általános érdeklődés hiányában, a mi részben a kor büne. Azért mégis minél szerényebb az eljárás, ha különben folytonos, van remény az ügy emelkedéséhez, büntetés nélkül is.

Azonban, ha azt mondtam, hogy „ki dolgozik, ha minden ember tanul“ nem vonom vissza szómat, a mennyiben egy kis természeti filozofia van abban, hogy a tudákos ember használhatatlan. S többet építtek arra, hogy legyen erkölcsös. Az a rosszindulatu ember, ki a jelen pert kezdte nem okosabban tenni-é, ha becsületes verejtékes életet élne, minthogy efféle lelketlen irogatással mulatja magát. A ki nem tanult aynyit, hogy igazmondó becsületes ember legyen, annak kár volt egy betűt is tanulni. A mi azon pauaszt illeti, hogy az esperesi elbánás, illetőleg hanyagság, a tanítói kart demoralizálná s lehangolná kötelességek teljesítésében, ez pusztá rágalom. Nem pirul az esperes azért, ha alattas emberei az ő nevének védelme alatt pártfogást remélhetnek, feltéve, hogy kötelességek elmulasztására utat nem kapnak. Hiszen legyen nekik is egytribunják, mint volt az elsőb keresztényeknek, kik Renan szerint az erőtlenebbekért is magokat megkeresztelték, tegyen azokkal szembe, kik elfelejtvén, hogy magok is efféle kenyér élvezete mellett lettek kitünőbbekké, avval akarják felejtetni korábbi sorsukat, hogy beállnak ellenségnek s ott feszengnek, míg eljő az oroszlanbőr levetkezésének ideje.

A mi a közerkölcs romlást illeti, melybe templomi verekedés is s egyéb is lehetne — van bevezetve, mindinkább juttatja eszünkbe a Mefistofeles panasztát, ki Isten előtt az embert avval vádolta, hogy ez mind arra használja esztét, hogy minél állatiabbá legyen. Ez ellen nem esperese, nem egyházi kormány látszik szükségletté, hanem egy új özőnvíz, mely megsemmisítse a korábbi bálványokat s újabb érdekeket emeljen érvényre s a sötételekű önzés hollóját iszapban felejtve, közlékeny galambkövetséggel örvendeztesse meg a világot. Mi atyánk, jöjjön el a te országod.

A mi e levatában az uzoráságról van mondvá, mind csak poézis s van benne ellenmondás is. Lám, folytonos a panasz az egyházi kör szegénységéről, s mégis az uzorával is van vádolva — alkalmasint egymást kizáró eszmék. Legalább elég szerencsétlen uzoráskodni s szegény lenni. Különbén még nincs is megállítva, hol kezdődik s hol végződik az uzora. Még évek, talán korszakoknak kell elmulni, míg magával az elvvel tisztába jó a világ. Mert, hogy valaki szükös fillérei, barátaival némi kárpótlás reményében megosztja, megosztja falatját, s kiteszi magát annak a veszélynek, hogy nélkülözött falatjáért még pereljen és veszítse is el, valóságos áldozat, s oly működése a társadalmi életnek, mely felett határozni magának tartotta a törvény, magának átkot vagy áldást mondani. Addig, minthogy oly magán ügy, melynek nincs összeköttetése az egyházzal, ne avatkozzunk felette itélni. Legyünk taktarékosok s evvel védekezzünk annak zsarolásai ellen s ne felejsük, hogy kisebb nagyobb mértékben ötszekötő láncolata az életnek, s mint ilyen ellen legyünk vigyázók, óvatosok, s ily értelemben aztán nem lesz okunk panaszozni reá.

Általánosságban véve a helyzetet, a dolog úgy áll, hogy a vádirat szerint szemben az egyházi érdekekkel nincs becsületérzet, nincs igazgyszeretet és kötelesség iránti hűség senkiben. Sem esperes, sem consistorium, sem tanítói kar, sem az ekklezsia egyes tagjai nem teljesítik hivatásukat, nem látják a mit látniok kellene, hitesszegettek valamennyien, csupán a papi kar képez kivételt, — erre nincs panasz, s így a világ-

nak el kell vesznie, ha a papi kar meg nem tartja. E sértő nyilatkozatra kell hogy feleljen a vadiró most vagy közelebbi időben. Ugy tetszik, mintha a föld alól hangzanék is az égi szó: „Avagy bölcsesség-é a Mindenható ellen valakinek tusakodónak lenni? erre feleljen meg a ki Istennel feddődik — s mintha hallszanék is a felelet: „Ime én hitvány elvettetett vagyok, mit felelhetnék neked? inkább az én kezemet számra teszem — s nem szólok.“ Job 39: 35.

Tehát viszonzlátásig!! ott a Herostrat és Hudson Lowe emlékszoibrai közt!!! — addig pedig Tóth Kálmán szavaival búcsuzom el:

„A kik engem megbántottak
„Egytől egyik meglakoltak
„Meglakoltak, megbühödtek
„Megverte az Isten őket.

„Oh mert hisz én megbocsáték,
„Tört szívemmel bár rég;
„Hanem a ki mindent látott,
„A ki teszen igazságot,
„Az Isten, meg nem bocsátott.

Koronka Antal.

N y i l a t k o z a t .

Mult 1879-ik év szeptember havában egy rövid utazást tettem fiatalkori barátaim — Kolozsvár-Toroczkó és vidékének meglátogatása s az ifjúkori emlékek felujtása végett, mely alkalommal a torda-aranyosi unitárius egyházkörben is több paptársamuál és barátomnál volt szerencsém tiszteletemet tenni. Ezen körülmény biztos tudomásom szerint az illetékes körökben többeknek azon gyanúsításra adott okot, hogy a „K. Magvető“ ez évi 4 ik füzetében „Egy székely“ és „Egy consistor“ nevek alatt megjelent leveleket én irtam. Nyilatkozom: hogy én azon leveleket sem nem irtam, sem toll alá nem mondtam, sem nem sugalmaztam.

Igaz, hogy e nyilatkozattételre senki által nyilvánosan felhiva nem voltam; de „Egy székely“ levelének ezen passusa: Alkalmam volt nem régen Torda-Aranyos unitárius egyházkörnyék néhány községét meglátogatni, barátaimmal találkozni, — valamint az 5-ik füzetben a Dali Ádám válaszának több hasonértelmű kifejezése, — ugy többeknek levélben és személyesen történt kérdőrevonása jogot engednek nekem magamat a nyilvánosság előtt igazolnom.

Ujszékel, 1880. nov. 30.

Raffaj Domokos m. k.
ujszékelit. lelkész.

I R O D A L M I É R T E S I T Ő .

Neue Unterrichtsmethode der lateinischen Conjugation mit Tafel und Katechetik stb. von Dr. Samuel Brassai stb. Herausgegeben von Dr. Johannes Minckvitz Professor an der Universität Leipzig.

E czim alatt jelent meg a napokban az a kis füzet, melyet Dr. Brassai 1872-ben Kolozsvárt ily czim alatt adott ki: Hogy kelljen a latin hajtogatást észszerűen, gyorsan és sikeresen tanítani.

Midőn örömről fejeztük ki a felett, hogy e német fordításból német tanítóársaink ez idő szerinti a legnagyobb magyar paedagogust — különösen a módszertanban uttörőnket — egyedüli mesterünket saját munkájából ismerhetik meg; kifejezzük egyszersmind azt a meggyőződésünket is, miszerint német tanítóársaink, bár a fordító megjegyzése szerint a megszokotthoz való ragaszkodás nagy, e füzetben ajánlott módszert megismervén, bizonyosan nagyobb készséggel fogadják és használják, mint fájdalom, mi.

E munka ugyanis nem új; abból a korból származik, midőn Dr. Brassai Sámuel 1841-ben megteremtén a gymnasiumi szervezetet, mint a kolozsvári unitárius főiskola akkori igazgatója az új szervezetet életbe léptette, keresztül vitte. E célból írta akkor, a módszert illetőleg egészen új, eredeti, mondhatjuk genialis tankönyveit, melyek ma is páratlanok az illető szakokban, például: a kisdedek számvetése, számító Socrates, földrajz, algebra, Euklides fordítása, Logika s kéziratban levő beszéd tana; ma = irálytan és szónoklattana stb.

A latin hajtogatás is akkor készült, mint a megkezdett, de — fájdalom, még meg nem jelent latin nyelvtannak egyik része.

Majdnem 40 év múlva is valóságos gyönyörűséggel emlékezem arra a szép sikerre, melyet mint tapasztalatlan tanító, ez utasítás alig megszáradott kéziratának használatával osztályban elértem.

Az idegen nyelvek tanítására Dr. Brassai által felállított s az okszerű vezérben a jelen füzetben kivitt rendszer után a jó sikere sehogy sem maradhat el, midőn eltérve az alaktan paradigmás tanításától, a gyermek a szó alakzatokat nem mint a szeszély indokolatlan és érthetetlen szüleményeit nézi, hanem látja, hogy azokat a szavak azon jelentés — mondhatjuk — szerep szerint veszik fel, melyet a beszédben, illetve a mondatban viselnek; és a szó alakzatokat nem concret alakban megcsinálva látja és tanulja meg a gyermek, hanem maga teremti, a mire az igékkel való elbánást illetőleg a jelen füzet vezet.

A jelen füzetet miként Brassai minden tankönyvét az jellemzi, hogy a tanítványt maga lábán és maga esze után járni tanítja, a megtanulandó szabályt nem adja készen, hanem a gyermek csinálja meg. És épen ezért tankönyvei részletesek, a mit némelyek hibáztatnak. Részünkről ellenkezőleg épen helyesnek és indokoltnak tartjuk.

Nyelvtanítási rendszere egészen új; lám a latin igeajtogatást illetőleg Madvignak 1843-ban megjelent híres nyelvtanában az időjellemzőkről, még szó sincs, hanem a személyragokkal együtt szerepelnek. A tanítók gyakorlatlanok voltak, nagyon jól fogott a részletes utasítás, kezen vezetés. Dieterwegnek az időben s kovással az előtt jelentek meg nevezetes tankönyvei, épen abban a modorban; de mai nap is egy német tanító most mondja ki rólok a zu Ausführlích hibáztatást. Magam is most is úgy látom, hogy a jelzett tankönyvekben megtartott ausführlíchkeit okleveles tanítóinknál is jól elfér; sőt kérjük ezeket ismerkedjenek meg minél részletesebben Dr. Brassai-nak, valamint többi, ugy jelen tankönyvével is.

K. A.

Gróf Kuun Gézának egyik korábbi füzetünkben jelzett nagy munkája, a „Codex cumanicus“ a mint erről épen most értesülünk, megjelent. A munka még nem érkezett meg hozzánk, de annak idején részletesebben fogunk szólni a műről, melyen a tudós gróf oly hosszason és anynyi lelkiis-

meretességgel dolgozott. Megjegyezzük egyuttal hogy jövő évi egyik füzetünk érdekes ismertetést foghoznai t. munkatársunk tollából Terenzio Mamiani Olaszország legelső bölcsészének a Vallásról írott epochalis művéről.

Evangéliomi Lelkészi Társ. Szerkeszti és kiadja Czelder Márton. A XI. füzet tartalma: 1. szeressétek egymást, Hönel. 2. Adjátok meg az egyháznak a mivel tartoztok, Gulyás Lajos. 3. Légy ember, Molnár Sámuel. 4. A kísértések. Hetesi Victor. 5. A reformáció évfordulati napján. Czelder Márton. 6. Sok csapás által sújtott öreg nő felett, Czelder Márton. A XII. füzet tartalma: 1. Kezdjünk valóban új egyházi esztendőt, Láng Adolf. 2. Jézus az igazság napja, Könyves Tóth Kálmán. 3. A próféta és a menyország, Czelder Márton. 4. Miként kell egyenetni az ur utát? Nagy Lajos. 5. A Jézus születése a nép öröme, Fürdő Lajos. 6. Hogyan zárjuk be az ó ssztendőt? Garzó Gyula. 7. Előfizetőinkhez és munkatársainkhoz, Czelder Márton. A lelkeszi társ ez évi folyama mintegy 70 egyházi beszédet tartalmaz az év különböző vasárnapjaira és más ünnepekre. Valódi evangéliumi szellem lengi át a közölt beszédeket s bátran ajánlhatjuk papjainknak, mert módosítással a legszabadabb gondolkozás mellett is használhatók. A Magyar Prot. Egyh. és Isk. Figyelő előfizetőinek a lelkeszi társ egy évre 2 frt; külön 3 frt. Megjelent a csakugyan Czelder által szerkesztett Magyar Prot. Egyh. és Isk. Figyelő XI. füzeté is érdekes cikkeket hozva, többek közt Hegelről egy veterán tudóstársasági tagtól; a biblia és természetről, Pápay Imrétől; leendő ének könyvünk érdekében Ivánka Sámueltól. Előfizetési ára egy évre 4 frt; félévre 2 frt. A Vasárnap című prot. néplap is Czeldertől szerkesztetvén, szintén kiválóan érdemes a pártolásra. E lap minden héten egyszer jelenik meg csinos kiállításban. És minthogy minden dogmatikai érdeket mellőz és a szerkesztőnek egyik tanártársunkhoz intézett levele szerint mellőzni fog, a leghathatósáiban tudjuk ajánlani mint olyant, mely hasznos cikkeivel a keresztény népet emelésére munkál. Minden egyes szám ára 4 kr. Az előfizetések Czelder Mártonhoz Felső-Bányára küldendők.

„Magyar Paedagogiai Szemle“ XI. füzet Rill József jeles szerkesztése alatt a következő tartalommal jelent meg: 1. A népiskola és a tanítónók — Rill Józseftől. 2. Második paed. utazásom külföldön — Gáspár Jánostól. 3. Bölcsészet és vallás — Palotai Ákostól. Régi magyar Ábécés — Adorján Miklóstól. 4. A magyar nyelvészet népiszkoláinkban — Dr. Márki Józseftől. 5. Régi nézetek egy új intézményről — Szabó Ferencztől. 6. Az iskolalátogatókról — Zádor Gyula. Továbbá rendes rovatok. A nevelésügy barátainak figyelmébe ajánljuk e kitünő folyóiratot.

„Nemzeti Nőnevelés“ X. és XI-ik füzeinek főbb tartalma: A testi nevelés ügye leányiskoláinkban I. — Péterfi Sándortól. Az iskolai fegyveremről — Kerékgyártó Elektől. Galilei — Bein Károlytól. A leányok felsőbb oktatása nálunk és Franciaországban — De Gerandó Antoniótól. Carpenter Mária — Felmeri Lajos. A budapesti amőtheatrum — Deák Farkas. Kisfaludi Károly emlékezete — Gyulai Pál. Az előfizetési felhívásban hangsúlyozva van, hogy ezentúl is oly dolgozatokat fog nyujtani, melyekből a nőneveléssel foglalkozók megismerhetik: I. Nemzetünket s annak sajátságait; II. Azon oszmenyékpet, melyet nemzetünknek művelődése által meg kell közelítenie; III. Azon utakat és módokat, a melyeket a nőnevelés körül leányiskoláinkban követnünk kell, ha az igazi magyar nemzeti műveltség alapjait növendékainkban megvetni akarjuk. E jelesül szerkesztett folyóirat megérdemli az érdekelteknél minél nagyobb mérvű pártolását. Megjelenik havonként egyszer, 5—5 ivny terjedelemben, magyarászó rajzokkal és képekkel ellátva. Előfizetési árak: Két hónapra 1 frt; félévre 3 frt; egész évre 6 frt.

Beküldetett „A Regényvilág“ 1880—81-ik évfolyamának 1-ső száma. Főcélul a hazai regényirodalom nagyobb szabású ápolását tűzte ki, s főleg a magyar szépirodalom fölélesztését.

Beküldetett a galgóczi államilag segélyezett fi- és leányiskola harmadik értesítője az 1879—80-ik tanévről, szerkesztette Orbók Mór, igazgató. Van benne egy értekezés a trigonometriai differentialis függvények integrálásáról, az igazgatótól. Működött az intézetnél 11 tanerő. A

három fiu osztályban a tanulók létszáma 71; a három leányosztályban 43. Az intézet főérdeme a magyarosodás elősegítése.

A balatonfüredi Szoretetház értesítője. Szerkesztette Nagy Áron igazgató. Ez intézet hazánkban egyetlen e nemben, s a mint a 8 évről szóló értesítőből látjuk, rendkívül nemes és hasznos munkát végez. Feladata az, hogy az elesett és gyámoltalan gyermekeket megmentse a hazának és a nemzetnek. Úgy látszik, hogy az intézet a növendékekkel szemben egész szűrlői viszonyt gyakorol. A vallásos nevelésre (felekezetenként) és a kegyesség ébresztésére nagy gond van fordítva. Az intézetbe felvétetnek a magyar királyságból való szellemileg nevelhető teljesen árva 6—13 éves fiúk. Az intézetet az állam is segívezi, de főleg kegyadományokból tartják fenn, ugyanazért melegen ajánljuk a közönség figyelmébe és pártolásába.

KÜLÖNFÉLÉK.

Tanár beiktatási ünnepély. A kolozsvári unitárius főiskola lélekemelő ünnepélynek volt színhelye f. évi nov. 25-én B o r o s G y ö r g y, az idei főtanács határozata által véglegesen megerősítetvén a theologiai tanszéken, melyet a képv. tanács intézkedéséből egy évig ideiglenesen foglalt el, említett napon ünnepélyesen iktattatott be hivatalába. A tanárbeiktatás egyik régi jó szokás volt egyházunkban, de 1817 óta a nemzeti szabadságharczot követő mostoha viszonyok miatt, unitárius főiskolánk ily ünnepélyt nem láthatott. A közönség nagy részvételével is tanusította érdeklődését a régi gyakorlat felújítása iránt. Az ünnepélyt, mely d. e. 10 órakor tartatott a főiskola nagy termében, főt. Ferencz József püspök ur nyitotta meg feszült figyelemmel hallgatott, tartalmas, megragadó hasonlatokban gazdag beszéddel, melyben a tanárbeiktatás történetére pár pillantást vetve gyönyörűen emlékezett meg dr. Brassai Sámuel kiváló történelmi fontossággal bíró beiktatásáról 1837-ből, mely alkalommal Brassai a régi formával szakítva, magyar nyelven tartotta székfoglaló beszédét. (A közönség jelenlevő ősz tudósunkat meleghangú éljenekben részesíté.) A főt. ur beszéde végén a beiktatandó ifju tanárhoz fordulva szépen írta elébe feladatát, melyet theolog. ifjainknak valódi keresztény papokká nevelésében kell teljesítenie, buzdítva azon derék elődei példájával, kik az illető tanszéken az egyház iránt anyai érdemet szereztek, s különös közvetlen előde Simén lelkiismeretes munkálkodásával, kinek theologiai irodalmi működése az egész hazában ismeretes. Ezután az egyházi főtanácstól leküldött kinevezési okmány olvastatott fel a gymn. igazgatója által. Erre következett az ifju tanár székfoglaló beszéde, melynek tárgya a Móz. 1. könyvének 1. és 2. részében foglalt teremtés története volt az assyriai emlékek és más újabb felfedezések világánál. A közönség nagy érdeklődéssel hallgatta végig a figyelmet keltő tanulmány felolvasását, melyben egyszersmind az irány is jelezte volt, s végül tapsokkal jutalmazta. Az elfogadó beszédet Kovács János, szerkesztő társunk, isk. igazgató tartotta, üdvözlőlvén az ifju tanárt a tanári kar és az ifjuság részéről. Szívünkéből valának véve ama hangok, melyeken ő szólott, s amaz erényeket festé, melyeket az unitarismus multjánál fogva a jelen és jövőre való tekintetből tőlünk megkíván. E nemes érzettől áthatva üdvözölte az ifju pályatársat és kérte őt őseink erényei a szorgalmas munka, jellem és összetartás követésére.

Megjegyezzük, hogy az ünnepélyen a helyb. tudományos intézetek tanárai közül is többen jelen voltak. Az egyetem részéről: dr. Haller Károly re-

tor; dr. Vályi Gábor; a ref. collegiumtól: Szabó Sámuel, Debreczeni József igazgató és Geréb Márton; a nőképezdétől: Kozma József igazgató, és Benedek Aron; az ág. hitvallásuaktól Tiszt. Turcsányi Gyula. Az unitárius nők is szép jelét adták buzgóságuknak, egyházunk és iskoláink iránti meleg érdeklődésüknek az ünnepélyen való részvételük által. Az ünnepélyt igen emelte a főiskolai dalkörnek egybehangzó szabatos éneklése derék karnagyunk Boér Gergely vezetésé alatt.

Ez ünnepély mindnyájunkat meggyőzhetett affelől, hogy a tanárbeiktatás szép és hasznos intézmény, s hiszük is, hogy az ezután rendszeresen fog gyakoroltatni.

Most beiktatott ifju pályatársunk és barátunk fogadja részünkről e helyen is szívből jövő üdvözetünket. Istentől munka erőt és segédelmet kívánunk neki, hogy megfelelhessen ama kötelességeknek, melyeket ifjaink nevelésében a theologiai tudományosság és a tiszta keresztény erkölcsiség ügye szab elbe.

Esperes változások. A Marosköri unitarius ekklézsiák szentgericziei lelkész Farkas György esperes helyébe, ki ezen állásáról lemondott T. Kelemen Albert, maros szentkirályi lelkészt választották meg a f. évi nov. 23-án Maros-Vásárhelyen tartott gyűlésen. Szentgericze köztisztelőben álló ősz lelkésze mintegy 40 évig vitte az esperességet Maroskörben. Miként Jakab apostol a jeruzsálemi gyülekezetnek, úgy ő is oszlopa vala az egész egyházkörnek ezen idő alatt. Anyi erélyvel, oly tapintatossággal és igazságszeretettel vezette egyházkörnyéke ügyeit, hogy az unitarius egyházban mindig az esperesek példányképeül tekintették. S midőn ezt most nyugalombavonulása-kor felemlítjük, hová a főtanács elismerése és egyházkörnyékének határtalan tisztelete és szeretete kísérik, kívánjuk, hogy hű szolgálataival szerzett babérain sokáig, sokáig nyugodhassék lelkiörömmel és egészséggel. Kelemen Albert t. paptársunknak pedig, kit nagy szótöbbséggel választottak meg helyére, s kit ez állomáson szívesen üdvözlünk, adjon az Isten erőt, hogy előde nyomdokait mindenekben hiven követhesse.

Egy másik esperesváltozás a háromszéki, hol Kiss Mihály árkosai pap helyére Lófi Áron bölöni pap lón a kökösi egyh. köri gyűlésben. megválasztva. A „Szentírás Gyöngyei“-nek összegyűjtője és más jeles egyh. dolgozatok szerzője az igazgatási gépies teendők sulyát mind nehezebbnek találván koros vállain az esperességről a mult nyáron leköszönt. E hivatalt mintegy 30 évig folytatta szintén elismerésre méltó buzgósággal, és kitűnő szakértelemmel. Rendben, pontosságban, a népnevelés érdekeiért való fáradhatlanságban követésre méltó elődöt bir benne az ujjonnan választott esperes. Midőn a leköszönt esperes urnak visszalépése alkalmából egyfelől azt kívánjuk, hogy a megérdemlett otium-ot, hosszassan élvezhesse, másfelől azon óhajunknak adunk kifejezést, hogy otiumot élvezve gazdag ismeretei tárházából újabb munkákkal ajándékozza meg irodalmunkat. Az új esperest köszöntjük s hivatalában szerencsét kívánunk, hogy működése háromszéki ekklézsiáinkra hasznos és áldásos legyen, s hogy a maga részére környéke igazgatásában azt az elismerést vihassa ki, melylyel most az árkosai pap visszavonul.

Dr. Brassai Sámuel nagy tudósunkat kedves meglepetés érte Ausztraliából. Mult évi 4-ik fűzetünkben szólottunk volt 40 éves jubileumáról, melyet mint botanikusnak tisztelőtélre ült a tudományos világ, s említettük, hogy a tudós Endlicher az Araliaceák egy nemét a növénytan ismeretek ter-

jesztése körül szerzett érdemeiért az ő nevéről Brassaiának nevezte el. Ezelőtt néhány héttel Müller báró, a melbourni botanikus kert igazgatója két szép példányt küldött tudásunknak az ő nevével nevezett növényből, a Brassaiactinophylatból. A példányok, minthogy a phloxera miatt nem akarták Európába beengedni, hosszasan vesztegeltek Anglia egyik kikötőjében, de az akadályok elhárítván szerencsésen megérkeztek és most a helyb. kir. növénykertben vannak elhelyezve Dr. Kánitz Ágost egyet. tanár gondozása alatt. Úgy értesültünk, hogy újabban még két nagyobb példány érkezik a Brassaiakból. Nagy tudásunk ezeket is a kir. növénykertnek fogja átengedni.

Veress Vilmos, a helyb. egyetemen a fizikai tanszék tanársegéde főiskolánk egykori derék növendéke, a múlt években ugyanott póttanár a természettani tudományokból a tudori szigorlatot jelesen kiállotta és nem régiben ünnepélyesen tudorrá avattatott.

Az osztrák unitárius püspökről. A hírlapok december elején a következő közleményt hozták: Az osztrák unitárius püspök Forstner Ágost Károly, ki különösen az egyházi téren kifejtett igazgató működése által lett híressé, egy körlevelében értesítette az ausztriai és az erdélyi unitáriusokat, hogy a katolikus egyházzal kibékült, s egyszersmind az unitárius vallásfelekezet kötelekéből megválnak. „Sok mondanivalója volna — ugymond — de jobbnak látja elhallgatni, mert Bécsben nem ismerik el azt a jogot, mit a legnagyobb gonosztevőnek is megadnak a terhelő vádakkal szemben. Ha követett is el ifjkorában illetlen dolgokat, de törvényt nem sértett soha. Magyarországon több méltányosságra talált, mint Ausztriában. Tizenkét év óta a lehető legkínosabb volt élete, elannyira, hogy szenvedése épen nem állott arányban vétke nagyságával. Rokonain és a katolikus kléruson kívül, melyet oly kíméletlenül megsértett, mindenki elhagyta szerencsétlen sorsában. Ebből látja ő, hol található az igazi humanitás. Aláveti tehát magát a római szentegyház bármilyen ítéletének s kész bármily nehéz vezeklésre. Forstner Ágost Károlynak állandó tartózkodási helye a jezsuiták főnöke, Beck atya által kiválasztott pozsonyi jezsuita kolostorban lesz.

Az osztrák unitárius püspök körleveléhez nem kell commentár, hogy jellemet megismerhessük. Tudomásunk van róla, mert többször kísérletet tettünk az összeköttetésbe lépni az erdélyi unitáriusokkal a 60-as években. De solidáris viszonyban velünk sohasem állott, s mostani leveléről sem tudunk semmit. Csak szerepelni akart s inkább beillett szédelőnek, mint egy vallásfelekezet vezetőjének. A püspöki címet se ruházta rá senki. Maga vette fel. Nála hiányoztak mindazok a kellékek, melyek egy hivatott hitújítóban nélkülözhetetlenek. Épen ezért fellépésének nem volt sikere s végre is nem maradt egyéb hátra, mint visszatérnie amaz akolba, melyet hátelenül elhagyott. Ha arra való ember lesz vala, gyűjthetett volna maga körül híveket, kik minden körülmények közt támogatják. Sőt angol hitrokonaink tetemes segélyben akarták részesíteni 1871-ben, de közelebről megismerkedvén vele: hallani sem akartak róla s az erdélyi unitáriusokat is figyelmeztették, hogy semminemű érintkezésbe ne lépjenek vele. Mi tehát nem bánkodunk azon, hogy az unitárius vallásfelekezet kötelekéből ismét kilépett, ellenkezőleg örvendünk rajta, hogy illő helyét, a hol szerinte egyedül található fel a humanitás, megint elfoglalta a — jezsuiták között.

Gyászhir. Özv. Nemegeyi Jánosné Bartha Rózália életének 73-ik évében f. évi nov. 30-án Sátoristyén (Baranyamegye), hol egyetlen fia, Nemegeyi

Ákos, Albrecht főherczeg sátoristyei jószágigazgatójánál töltötte utóbbi éveit, az Úrban elnyugodott. Az idvezültben egy valódiilag művelt lelkű, nemes szívű s mély vallásos érzelmű nő életének szeretetet sugárzó s közhasznu mécsé aludt ki. Átélté az 1849-ki szomorú emlékü zalathnai katasztrófát, hol férje, bányatanácsos Nemegeyi János is a fajgyűlölet áldozata lett, a felbujtogatott oláhok láncsáitól vérezvén el annyi száz meg száz ártatlannal. Maga a nő, mint pellikán, mely fiait saját vérével táplálja, a halál torkából ragadta ki láncsa szurásoktól és csapásoktól sebekkel megrakott két kis fiát s a havasokon keresztül ösvénytelen utakon menekült velök előbb Gy.-Fehérvárra, onnan Kolozsvárra, hol nem sokára egyik összevagdalt kis fiátszintén elvesztette. Ezután az utóbbi évekig állandóan Kolozsvárt lakott, életben maradt egyetlen fiának neveltetésére öszpontosítván anyai szeretetének minden érzéseit, melyet vallásosága és kegyessége táplált és tett még ragyogóbbá. Templomunknak legbuzgóbb látogatói közé tartozott. Nála az imádkozás valódi lelki szükség és élvezet volt. E mellett tettekben is kinyilvánította vallásosságát s egyházszeretetét. Az emberbaráti céloknak szintegy mint szeretett egyházának szívesen meghozta tehetségéhez mért áldozatait. E folyóiratnak kezdetől fogva egyik állandó pártolója és szorgalmas olvasója volt. Kivált mióta távol lakott ez volt a lelki kapocs, mely által szorosán összefűzte magát ekklezsiájával. . . Nyugodj csendesen jó asszony, te nemes példányképe a múlt idők kegyes lelkeinek! Fogadd tőlünk is e sorokban, melyeket emlékednek szenteltünk, fájó bucsunkat!

A szerkesztőség postája. E. F. Becses cikkét köszönjük. Fel fogjuk használni. R. Á. Küldeménye e folyó irat X-ik kötetében a 253-ik és 264-ik lapokon már megjelent mind magyar mind latin nyelven. A többiekre sor kerül. Szíves üdvözlét. Több dolgozó társunktól elnézést kérünk, hogy beküldött munkáik közlését a dolgozatok fölhalmozottsága miatt a jövő évre kellett halasztanunk.

T. olvasóink és munkatársainknak örvendetes, boldog új évet! Fogadják őszinte meleg köszönetünket ama nagybecsű pártfogásért, melylyel annyi áldozattal fentartott vállalatunkat ez évben is anyagilag és szellemileg készséggel támogaták. Most az újév alkalmából ismét egész tisztelettel és bizalommal folyamodunk jóindulatjukhoz és kérjük, hogy ügyünket, a szabadelvű kereszténység ügyét, velünk együtt meleg szeretetükkel ápolni, haladásában továbbra is elősegíteni sziveskedjenek.

T. paptársainknak és más ügybarátainknak különös figyelmébe ajánljuk előfizetésre felhívásunkat, mely szerint olvasóinknak jövő évi folyamunkkal kiváló kedvezményeket nyújtunk. Mi ez évben is a kötelezett ivék számánál négygyel adtunk többet, s mivel a 2 frt előfizetési díj a kiállítás költséget is alig fedezi, kérjük, sziveskedjenek minél több pártolót szerezni, s főleg ekklezsiáikat, és egyeseket a pártolásra megnyerni, hogy így folyóiratunk terjedelmének növelését még inkább eszközölhessük.

ARANY-KÖNYV.

Dr. Brassai Sámuel, isk. felügyelő gondnok, kolozsvári unitárius főtanodánknak egy 100 frt értékű harmoniumot ajándékozott. — Nagy Dénes, szentmihályfalvi birtokos hitrokonunk, nevezett főtanodának egy mult században készült értékes hegedűt küldött 3 frt kíséretében, a kijavításra. Fogadják a t. adakozók az igazgatóság hálás köszönetét. — A főtanoda igazgatósága.

A budapesti unitárius lelkészi állomás és templomépítési alapra történt aláírások.

II. közlemény.

1. Báró Wimpfen Iván a 157. sz. gyűjtő-iven beküldött 10 frtot.
2. Petrovay György, Nagy-Körű, a 153. sz. gy. iven aláírt 100 frtot.
3. P. Horváth Borbára a 287. sz. iven küldött 20 frtot.
4. Ttkis. Zsakó István úr gyűjtő-ívén [235. sz.] Toroczokóról: Id. Zsakó István 20 frt, Zsakó Istvánné, szül. Lengyel Sára 10 frt, Koronka Antal 15 frt, Koronka Antalné, szül. Szilvester Zsuzsa 10 frt, Pálfi János 10 frt, Vaska Béia 5 frt, Toroczokói unitárius ekklézsia 30 frt, Id. Botár Jánosné 2 frt, Pálfi Jánosné Sárosi Klára 5 frt, Botár János, vámos 1 frt, Balog György 3 frt, Biluska Jakab [rom. kath.] 50 kr, Özv. Török Rudolfiné Vizi Kozália [ev. ref.] 10 frt, Ifj. Kerekes Ferencz és neje Vernes Ilona 1 frt 50 kr, Simon Miklós 1 frt, Id. Pál Simon 2 frt, P. Vernes István 1 frt, P. Vernes Istók 2 frt, Pál Ferencz és Pál József 20 kr, Vajda József 1 frt, Zsakó Sára 50 kr, Vernes F. György 1 frt, Borbély Judit 50 kr, Tamás Elek toroczko-sz-györgyi 1 frt, Czuhar Andor és neje Bosla Sára s családja 5 frt, Zsakó János kövári s neje Simándi Zsuzsa 5 frt, Tamás Andor id. 1 frt, Kelemen János 1 frt, Id. Demény Andor 1 frt, P. Vernes János 50 kr, Czupor Mihály és neje Bozsla Kata 4 frt. Id. Kövári Zsakó János 1 frt, Simándi Andor 1 frt, Özv. Vernes Istókné Botár Sára 40 kr, Botár János [sz.] 1 frt, Zsakó Judit 1 frt, Vernes István 2 frt, Gál György 2 frt, Zsakó József és neje Simon Judit 2 frt, Dékány Simon Miklós és neje Ekárt Judit 5 frt, Id. Borbély Péter 2 frt, Simon József és neje Borbély Judit 5 frt, Székely János és neje 10 frt, Borbély Ferencz és neje Balog Anna 3 frt, Székely Ferencz és neje 1 frt, Vernes István [kovács] 50 kr, Ifj. Vernes János és neje Botár Sára 2 frt, Kriza Andor 50 kr, Vernes Simon és fia János 3 frt, Zsakó János felső 1 frt, Botár János és neje Tamási Zsuzsi 2 frt, Id. Czupor Miklós és neje Zsakó Anna 1 frt, Botár Andor és neje Szilágyi Anna 2 frt, Balog János 50 kr, Botár Ferencz 10 kr, Király Ferencz csizmadia 10 kr, Szakács János 50 kr, Király Ferencz (kőmives) és neje Kriza Ilona 1 frt, Özv. Botár Ilona 50 kr, Simándi Istók 40 kr, Kovács Márton 20 kr, Kriza Ilona és fia Kriza István 1 frt 50 kr, Id. Botár Andor 1 frt, Borbély István (szócs) 10 kr, Rácz János és neje Varga Zsuzsi 2 frt, Vernes Ilona és férje Botár István 1 frt, Almási István 40 kr, Bartha János 50 kr, Kelemen Istók 25 kr, Bartók Simon 40 kr, Kelemen Ferencz 40 kr, Kriza Sára [Lászlóné] 25 kr, Ifj. Borbély Péter 20 kr, Möricz Miklós 50 kr, Székely János és neje Karaki Judit 40 kr. Összesen 211 frt 30 kr. Ez összegből 20 kr postadíjba ment, marad tehát 211 frt 10 kr.
5. Ttkis. Dr. Csiki Miklós ur ívén [303. sz.] Bethlenből: Gr. Bethlen Béla 2 frt, Gr. Bethlen Károly 5 frt, Gr. Bethlen Pál 2 frt, Kontz József 2 frt, Izsák Mózes 1 frt. Kentelkéről: Vályi Elek 1 frt. Bethlenből: Bogdán Lukács 1 frt, Somogyi Elek 1 frt, Dr. Csiki Miklós 2 frt, Kiss Károly 1 frt, Albert Jánosné Vályi Zsófia ref. lelkészné Magyaró 1 frt. Összesen 19 frt.
6. A szerkesztőség utján a főtanác alkalmával 4 frt 40 kr, Kádár József tanár Deés 1 frt, együtt 5 frt 40 kr. Főösszeg: 365 frt 10 kr, ehhez adva az első közlemény összegét, mely a szerkesztőség utján jött be 80 frt. E szerint az alap teszen 395 frt 50 krt.

Hajós János,
egyh. gondnok.

Végh Józser,
egyh. pénztárnok.

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS

A

„KERESZTÉNY MAGVETŐ“

XVI-ik évfolyamára.

Folyóiratunk az 1881-ik évben XVI-ik évfolyamába lépik. Olvasóink előtt nem maradhatott észrevétlen azon törekvésünk, mely szerint lapunkat a lefolyt évben is igyekeztünk mind változatosabbá tenni és tartalmát gazdagítani. Történelmi tanulmányok, nevelésügyi czikkek közlése mellett gondot fordítottunk nemcsak a vallásnak, a hitnek a jelenkort mozgató nagy kérdéseire, hanem az egyházi élet gyakorlati oldalainak részletesebb tárgyalására is. A t. közönség nem is késett ezen törekvésünket év folytán növekvő pártfogással jutalmazni.

Folyóiratunk jól ismert iránya fölment minket attól, hogy most az új év küszöbén programadásba bocsátkozzunk. Az eddig követett irányban, mely mellett a kor szelleme hovatovább mind hatalmasabban szól, fogunk ezután is haladni, s törekvésünk oda irányul, hogy közzöljünk a szabadelvű protestantizmusnak jövőben is hű tüköre legyen. Azon derék kitünő írók, kik nagybecsű munkálkodásukkal eddig szivesek voltak ügyünket támogatni, a jövőre is ígéretet tettek, hogy velünk lesznek azon nemes munkában, melynek jutalma szellemi gyönyörűség csupán és nem anyagi haszon.

Jelenleg még azon szerencsés helyzetben is vagyunk, hogy t. olvasóinknak a jövő évre kiváló kedvezményeket ígérhetünk. Néhai nagyérdemű főgondnokunk, Nagy Elek életrajzát Buzogány Áron, belmunkatársunktól, egyik nemeskeblű pártfogónk szivesességéből keppel fogjuk adni; és Channing, a világhírű amerikai pap és író munkáinak egy újabb kötete éppen most sajtó alatt levén, az illető helyen megnyertük, hogy olvasóink azt félárban kapják.

Legyen szabad azért reméllenünk, hogy ily előnyök nyújtása mellett mesés olcsó előfizetési árunkat is megtartva, olv. közönségünk nemcsak az eddig tapasztalt pártolásban fogja vállalatunkat részesíteni, hanem annak minél szélesebb körben leendő terjesztésére fog munkálni.

Előfizetési ár: 2 frt. Pártoló díj: 4 frt, mely összeget a szerkesztők egyikéhez (Kovács János, tivoli-utca 9. sz.) január végéig beküldeni kérünk.

Gyűjtőknek 8 előfizető után tiszteletpéldánynyal szolgálunk, csakhogy kérjük az új előfizetők neveit legkésőbb január 20-ig tudatni, hogy a nyomtatandó példányok felől tájékozhatassuk magunkat.

Kolozsvártt, 1880. december 10.

Péterfi Dénes és Kovács János
kiadó-szerkesztők.

